

Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri

Serhat Erkmen*

Öz

Ortadoğu'nun en kilit ülkelerinden birisi olan Irak siyasi tarihi büyük dalgalanmalarla doludur. Bağımsızlığını elde etmesinden itibaren Irak devletinin iç politikasına sürekli olarak bölgesel ve küresel güçler tarafından müdahale edilmiş olsa da Irak iç siyasetinin kendine özgü dinamikleri oluşmuştur. 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgaliyle birlikte Irak'taki siyasi dengelerin ortaya çıkmasında dış güçlerin etkisi tekrar artsa da ABD'nin Irak'tan çekilmesinden önce iç dinamikler yeniden su yüzüne çıkmaya başlamıştır. İşte bu nedenle, bu makale işgal sonrası Irak iç politikasındaki değişimi anlayabilmek için ülkenin siyasal, ekonomik ve toplumsal yapılarına odaklanmakta ve bunun Irak seçimlerine nasıl yansıtıldığını incelemeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Irak, Aşiretçilik, Etnisite, Mezhepçilik, Irak Seçimleri.

Political Life in Post Invasion Iraq and 2010 Parliamentary Election

Abstract

Iraq, one of the key countries in the Middle East, has a floating political history. Although there were regional and global powers to interfere in the domestic affairs of the Iraqi State beginning from the date it gained independence, the Iraqi domestic policy had its own unique dynamics. The influence of foreign powers on the "Iraqi political balance emergence process" has increased in 2003 with the US invasion, but the domestic dynamics came on surface once again during the pre-US withdrawal process. That is why; this article focuses on politic, economic and social structures of the country to understand the change in Iraqi domestic policy after the invasion and their reflections on the Iraqi elections.

Keywords: Iraq, Tribalism, Ethnicity, Sectarianism, Iraq Elections.

* Yrd. Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü ve ORSAM Ortadoğu Danışmanı.

الحياة السياسية في العراق بعد الاحتلال والانتخابات النيابية لعام 2010

خلاصة

ان الحياة السياسية للعراق الذي هو احد البلدان الأكثر حساسية في المنطقة، مليئة بالمتغيرات. فلقد تعرضت دولة العراق منذ نيلها الاستقلال وباستمرار الى التدخلات الخارجية في سياستها الداخلية سواء من قبل القوى المؤثرة في المنطقة او على الصعيد العالمي. ولكن وبالرغم من ذلك فقد استطاع العراق ان يكون آلياته الخاصة به في سياسته الداخلية. على انه، وبعد احتلال الولايات المتحدة الامريكية للعراق عام 2003، ازدادت فرص التدخل الخارجي في شؤون هذا البلد بعد تبلور التوازنات السياسية في داخله. غير ان الآليات الداخلية بدأت تطفو على السطح حتى قبل انسحاب القوات الامريكية من البلاد. وانطلاقاً من ذلك فان هذا المقال يسعى الى ان يتناول بالبحث التكوين السياسي والاقتصادي والمجتمعي كوسيلة لتفهم التغيرات التي حصلت في السياسة الداخلية للعراق بعد الاحتلال، وكيفية انعكاس ذلك على الانتخابات التي جرت فيه.

الكلمات الدالة : العراق، التكوين العشائري، التركيب الأثني، الانحياز الى

Giriş

Irak, kurulduğu tarihten bu yana Ortadoğu'nun en ilginç ülkelerinden birisi olagelmıştır. Coğrafi konumu, jeostratejik önemi ve doğal kaynaklarının yanı sıra ülkenin karmaşık toplumsal yapısı ve yarı sömürge konumu Irak'ta özgün bir siyasal yaşam gelişmesine yol açmıştır. Ülkede bağımsızlığın ilan edildiği 1932 yılından bu yana gelişen özgün siyasal süreç üzerine çok sayıda kitap ve makale yazılmıştır.¹ Ancak, iç siyasal dinamikleri sıklıkla girdiği savaşlar ve yaşadığı darbe ve devrimlerden etkilenen Irak'ın 2003 sonrası iç siyaseti önceki dönemlere göre daha az konu edilmiştir. Bu konuda da özellikle yabancı dillerde değerli çalışmalar bulunmasına rağmen özellikle Türkçe kaynaklarda işgal sonrası Irak iç siyasetinin dinamiklerine odaklanan akademik çalışma sayısı azdır. Bu nedenle, bu çalışmanın amaçlarından birisi Türkçe literatürdeki bu eksikliğin doldurulmasına katkıda bulunmaktır. Bunun için Irak'taki iç dinamiklere odaklanılacak ve iç siyasetin genel karakteristiği hakkında varsayımlar üretilecek ve bu varsayımlar ülkede yapılan seçim sonuçları üzerinden doğrulanmaya çalışılacaktır.

Bu doğrultuda önce iç dinamikleri oluşturan toplumsal, ekonomik ve siyasi yapı incelendikten sonra siyasetin doğası hakkındaki varsayımlar oluşturulacaktır. Çalışmanın ikinci kısmında ise seçim sonuçları ele alınarak işgal sonrası siyasal yaşama ilişkin söylenenler doğrulanmaya çalışılacaktır. Bunun için ülkenin işgal sonrası siyasal yaşamındaki önemli gelişmeler ve özellikle 2005, 2009 ve 2010 yıllarında yapılan yerel ve genel seçimlerin sonuçları üzerinde durulacaktır.

Irak'ta İç Politikayı Etkileyen Dinamikler

Bir ülkenin özgün siyasi koşullarını belirleyen çok sayıda faktör bulunabilir. Ancak, ele alınan verileri sistematik bir şekilde aktarabilmek için bu çalışma içinde temelde üç düzlem kullanılacaktır: Toplumsal yapı, ekonomik yapı ve siyasi yapı.

1 Bu kitaplar arasında en önemlileri olarak şu kitap sayılabilir: Hanna Batatu, *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq: A Study of Iraq's Old landed and Commercial Classes and Its Communists, Ba'athists and Free Officers*, Princeton, Princeton University Press, 1978 ve Charles Tripp, *A History of Iraq*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, Dr. Phebe Marr, *The Modern History of Iraq*, Westview Press, 1985.

Irak'ın Toplumsal Yapısı

Çok etnili ve çok mezhepli bir ÷lke olan Irak'ta, ÷lkenin kuruluşundan bu yana halkın farklı kimliklere sahip olması ÷lke siyasetinin en önemli dinamiklerinden birisi olagelmıştır. 1920'lerde ÷lkenin kuruluş sürecinde ön plana çıkmaya başlayan Şii çoğunluğa karşı Sünni bir azınlık iktidarının hakimiyeti ya da yıllarca devam eden milliyetçi Kürt isyanları toplumsal farklılıkların nasıl siyasallaştığının en önemli örnekleri olmuştur. Kimlik farklılıklarının siyasi çatışmaya ve muhalefete dönüşmesi toplumsal yapıdaki etnik ve mezhepsel kırılmalar doğrultusunda gerçekleşmiştir. Örneğin İngiltere'nin Irak'ı vesayet yönetimine almasından sonra yeni kurulan iktidar yapısına direnen ve bu nedenle dışlanan Şii Araplar Irak siyasetinde Baasçılardan Irak milliyetçilerine, komünistlerden İslamcılara kadar muhalif grupların temel tabanını oluşturmuştur. Kürtler ise devletin kuruluş sürecinden itibaren farklı tutumlar sergilemiştir. 19. Yüzyılın sonlarında yayılmaya başlayan Kürt milliyetçi ideolojisi 20. Yüzyılda farklı evrelerden geçerek bağımsızlıkçı ve ayrılıkçı bir hal almış, bu haliyle Irak'ın siyasi tarihinin en önemli sorunlarından birisi olagelmıştır. Ancak ÷lkenin siyasi kaderini etkileyen etnik ve mezhepsel yapı ÷lke siyasetini anlamak için yeterli değildir. Diğer birçok Ortadoğu ÷lkesinde olduğu gibi Irak'ta da aşiretçilik olgusu toplumsal yapının siyaset üzerindeki etkisinin incelenmesi evresinde büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle, işgal sonrası siyasal yaşama ilişkin tespitlere temel teşkil etmesi amacıyla öncelikle ÷lkenin etnik ve dini yapısı ile aşiretçilik olgusu ele alınacaktır.

Etnik Yapı

Irak karmaşık bir etnik yapıya sahiptir. Ülkede bir kısmı göç ederek ÷lke topraklarına yerleşmiş, bir kısmı ise binyıllardır bölgede yaşayan ancak dilsel ve dinsel olarak değişim geçirmiş pek çok etnik grup yaşamaktadır. Köken olarak aynı ya da benzer kavimlerden gelmelerine rağmen dilsel ve dinsel farklılaşma yaşayan bu etnik gruplar ÷lkenin farklı yerlerine dağılmışlardır. Irak'ta yaşayan etnik gruplar arasında en önemlileri Araplar, Kürtler, Türkmenler, Asuriler, Yezidiler, Keldaniler, Şebekler, Gergeriler, Farslar'dır. Adı geçen grupların sayıları hakkında net veriler yoktur. Irak'ta 1957 yılından beri güvenilir bir nüfus sayımı yapılmamıştır. 1958 Darbesi öncesi yapılan nüfus sayımı siyasi amaçlar için kullanılmaya yönelik olarak düzenlenmediğinden son güvenilir nüfus sa-

yımı olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte bu ülkede bu tarihten itibaren hiç nüfus sayımı yapılmadığı anlamına gelmemektedir. Tüm ülkeyi kapsayan son sayım 1987, Kuzey Irak dışında ülkenin genelini kapsayan son sayım ise 1997'de yapılmıştır. Ancak bu sayımlar Araplaştırma politikasının etkisinde yapıldığı için verilen rakamlar ve oranlar gerçekçi olarak kabul edilmemektedir. Yine de ülkedeki vilayetlere ve buralardaki nüfus dağılımına bakıldığında demografik yapı hakkında bir fikir sahibi olmak mümkündür. Ülke nüfusunun büyük bir kısmı Arap'tır. Araplar Duhok, Erbil, Süleymaniye ve Kerkük dışında kalan 14 şehirde nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Araplardan sonra ikinci büyük etnik grup olan Kürtler ise çoğunlukla Erbil, Süleymaniye ve Duhok'ta yaşamaktadır. Ayrıca, Musul, Kerkük ve Diyala'da hatırı sayılır bir Kürt nüfusu olduğunun altı çizilmelidir.² Irak'ta üçüncü büyük etnik grup olan Türkmenler ise çoğunlukla Erbil, Kerkük ve Musul vilayetlerinde yaşarlar. Bu vilayetlerin yanı sıra Selahattin ve Diyala'nın bazı ilçe ve kasabalarında çok sayıda Türkmen bulunmaktadır. Bu üç büyük etnik grup sadece sayıca çoğunlukta değil aynı zamanda siyasi açıdan da etkindir. Asuri, Yezidi, Keldani, Şebek ve Gergeriler daha çok ülkenin orta ve kuzey kesimlerinde yaşarlar. Bu etnik gruplar buldukları bölgelerdeki yerel siyaseti ve güç dengelerini etkilemeleri açısından önemlidir. Örneğin, Musul'da Yezidiler hem siyasi açıdan hem de sayıca azımsanamayacak kadar önemlidir. Nitekim, bu nedenle hem yerel hem de genel seçimlerde Araplar ve Kürtler Yezidilerin desteğini almak için ciddi çaba sarfetmişlerdir.

Ülkenin ana hatlarıyla yukarıda tanımlanan etnik yapısı 1920'lerden bu yana gerek siyasi muhalefetin oluşmasında gerekse Bağdat'taki merkezi yönetimin ve hükümetlerin iktidarını ülke geneline yayma çabasında önemli rol oynamıştır. Ancak, ileride ele alınacağı gibi 2003'e kadar ülkenin etnik yapısının siyaset üzerindeki etkisi işgal sonrası dönemle karşılaştırıldığında zayıf kalmaktadır.

2 Bu noktada daha önce yapılmış çalışmalara atıfta bulunulmasına ek olarak yazar kendi gözlemlerini aktarmıştır. Sayılan vilayetlerin tamamı gezilmiş ve görülmüştür. Bu çalışmanın yazarı Ocak 2009 ile Mayıs 2010 tarihleri arasında Irak'a 10 kez gitme ve toplamda anılan sürenin 3 aydan uzun bir kısmını filli olarak Irak'ta geçirme olanağı bulmuştur. Bu süre zarfında adı geçen vilayetlerde ilçe ve nahiyeye düzeyinde ziyaretler yapılarak gözlemlerde bulunabilmektedir. Elbette yazarın bir nüfus sayımı yapmasına olanak yoktur. Ancak adı geçen vilayetlerdeki geziler nüfusun genel karakteristiği hakkında fikir sahibi olunmasına yeterli görünmektedir.

Dinsel Yapı

Irak'ta dini yapı aynı etnik yapı gibi önemli farklılıklar içermektedir. Ülke nüfusunun büyük bir kısmı Müslüman olmasına rağmen Irak coğrafyasının tarihte birçok dini akıma ev sahipliği yapması bu akımların az sayıdaki takipçilerinin hala ülkede yaşamasına neden olmaktadır. Genellikle uluslararası çalışmalarda Irak'ın nüfusunun yüzde 97'sinin Müslüman geri kalanın ise Hıristiyan olduğu belirtilir.³ Ancak, ülkede yapılan nüfus sayımlarındaki yetersizlik bu veriye de yansımaktadır. Özellikle, işgalden sonra yaşanan şiddet olayları nedeniyle yaşanan göçler dikkate alınacak olunursa, Hıristiyan nüfusunun azaldığı söylenebilir. Ayrıca, Irak'ta Müslüman olmayan nüfusun hepsini Hıristiyan olarak nitelenmek ya da Hıristiyanlığın tek bir mezhebine veya anlayışına bağlı görmek doğru değildir. Irak'ta Müslümanlar arasında olduğu gibi Hıristiyanlar arasında da bir mezhep veya ekol birliği yoktur. Irak'ta yaşayan Hıristiyanların dağılımı ise şöyledir: Katolik Kilisesi'nin Doğu kesiminin bir parçası olan Keldaniler, Doğu Kilisesi'nin bir parçası olan Asurîler, Doğu Ortodokslarının bir parçası olan Süryaniler ve Ermeniler. Hıristiyan nüfusun büyük bir kısmı, Musul, Kerkük, Bağdat ve Basra'da yaşamaktadır. Hıristiyanların dışında Irak'ta bulunan diğer dini gruplar ise çoğunluğu Musul'da yaşayan Yezidiler ve Bahaîler'dir.⁴ Bu gruplardan bir kısmı sadece dinlerini veya inanışlarını değil aynı zamanda otantik dillerini de korumakta ve yaşatmaktadır. Özellikle köylerde ve küçük yerleşim birimlerinde hala devletin resmi dili olan Arapça'dan başka diller konuşan ve Arapça bilmeyen insanlar vardır. Yapılan bir araştırmaya göre halen Irak'ta 31 dil, lehçe veya ağız konuşulmaktadır.⁵

Yukarıda aktarılan ve nüfusun küçük bir kısmını oluşturan dinler de Irak'ta yaşamasına rağmen ülkenin nüfusunun çok büyük bir kısmının Müslüman olduğu görülmektedir. Irak'ta Müslümanlar temelde Sünni ve Şii olarak iki mezhebe ayrılırken yerel ölçekte Sünniler ve Şiilerin kendi aralarında da tarikat ve cemaat farklılıkları vardır. Ancak siyasal süreci etkilemesi bakımından Sünni-Şii farklılığı önemli olduğundan bu iki grup üzerinde durulacaktır. Sünni-Şii ay-

3 Bkz. CIA Faactbook, Iraq 2009 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/print/iz.html>

4 Preti Taneja, "Assimilation, Exodus, Eradication: Iraq's Minority Communities since 2003" *Minority Rights Group International*, 2007

5 <http://linguistlist.org/forms/langs/get-language-by-country.cfm?country=120>

rımı, Irak'ın işgalinden sonra daha da büyümesine rağmen yeni bir olgu değildir. Şiiliğin en kutsal ibadet yerleri ve Şii din adamlarının en önemli merkezleri Irak'tadır. Önemli imamların mezarları Samarra, Bağdat, Necef gibi vilayetlere yayılmıştır. Ayrıca, Necef'te *Havza el İlimiye* adı verilen din adamı yetiştirme okulu, sadece Irak'ta değil tüm Orta Doğu'da ve hatta tüm Şii dünyasında Şiiliğin en önemli merkezlerinden birisi ya da merkezi olarak kabul edilmektedir. *Havza El İlimiye*'de Şiilik için çok önemli bir kurum olan "taklit merci"leri yer alır. Etnik kökeni ne olursa olsun tüm Şiiler kendilerine dünyevi ve manevi olaylarda yön verecek bir rehber bulmak için bir taklit merci'ni izlerler. Kişilerin bu konuma erişebilmeleri için uzun yıllar boyunca dini konularda eğitim almaları ve eğitimlerinin sonucunda çevrelerinden de kabul görmeleri gerekmektedir. Bugün Irak'taki Şiilerin en önemli taklit merci Havza'nın başında bulunan Büyük Ayetullah Ali Sistani'dir. Ancak, Sistani'nin yanı sıra yine Iraklı Şiileri etkileyen Ebu Ishak El Feyyaz ve Muhammet Sait El Hakim gibi Büyük Ayetullahlar vardır.

Irak'ta Şiilik Araplar ve Türkmenler arasında daha yaygınken Kürtlerin Feyli denilen bir grup dışında tamamına yakını Sünni'dir. Irak'ta Şiiler ülkenin güneyindeki dokuz vilayet ve Bağdat'ta çoğunluğu oluşturmakta, diğer vilayetlerde ise kısmi varlık göstermektedir. Bu vilayetler arasında Musul, Kerkük, Selahaddin ve Diyala sayılabilir. Musul'daki Şiilerin çok önemli bir kısmı Türkmen'dir. Kerkük ve Selahattin'deki Şiilerin çoğunluğu Türkmen geri kalanı Arapken, Diyala'da ise üç etnik gruptan da Şiiler yaşamaktadır. Nüfusun yüzde 60'ından fazlasını Şiilerin oluşturduğu Irak'ta Müslüman nüfusunun geri kalan kısmı ise Sünni'dir. Sünniliğin içinde Hanbeli, Hanefi ve Şafi'lik en yaygın olan mezheplerdir. Ayrıca çeşitli tarikatların da önemli varlık gösterdiği söylenebilir. Bu tarikatlar arasında en önemlileri Rufailer, Kadiriler, Nakşibendiler'dir. Özellikle Iraklı Kürtler arasında Kadirilik-Nakşibendilik ayrımı belirgindir. Kürt gruplardan KYB'de Kadirilik hakimken, KDP'de ise Nakşibendilik çoğunluktadır.⁶ Sünnilik üç büyük etnik grup olan Araplar, Türkmenler ve Kürtler arasında dağılmıştır. Arap nüfusunun yüzde 30'a yakını, Türkmenlerin yaklaşık yarısı, Kürtlerin ise yüzde 90'ından fazlası Sünni'dir. Sünni Türkmen nüfusun çoğunluğu Erbil, Kerkük ve Telafer'de bulunurken, Şii Türkmenler ise yine Telafer başta olmak üzere, Selahattin'e bağlı Tuzhurmatu, ayrıca Diyala ve Kerkük'te

6 Burada sözkonusu edilen Nakşibendilik, özellikle Kerkük ve Selahattin'de El Kaide veya diğer direnişçi grupların temelini oluşturan radikal Arap Nakşibendi gruplarla karıştırılmamalıdır.

yaşarlar. Sünni Arap nüfus Basra, Hilla ve Nasiriye gibi güney vilayetlerde de bulunsa da, asıl olarak, Bağdat, Anbar, Musul, Selahaddin, Kerkük ve Diyala'da yaşar.

Aşiretçilik

Orta Doğu tarihi ve toplumsal yapısını anlayabilmek için en kilit kavramları üretmiş olan İbni Haldun, *Mukaddime* adlı eserinde bugün kullanılan aşiretçilik ya da aşiret kavramının temeli olan nesebiyeti tanımlarken iki çeşit tanımdan bahsetmiştir: Neseb Asabiyeti ve Sebep Asabiyeti. Bugüne gelindiğinde Irak'taki aşiretlerin oluşma süreçleri ve temel davranış biçimleri bağlamında hala bu tanımlamanın büyük ölçüde doğru olduğu görülmektedir. Ancak, 20. Yüzyıl Irak siyasi tarihi üzerine yapılmış çalışmalarda Irak'ta 2003 öncesinde üç tip aşiret olduğu iddia edilmiştir: Devletçi aşiretler, sosyal aşiretler ve askeri ideolojik aşiretçilik.⁷ Bunlardan birinci kategoride olanlar, aşiret bağları, sembolleri ve kültürü yönetici elitin statüsü, iktidarını ve meşruiyetini güçlendirmek için devletle entegre olmuş aşiretlerdi. Bunlar Baas döneminde özellikle de Saddam yönetimi altında büyük güç kazanmışlardı. Sosyal aşiretler ise modern şehir yaşamı içinde güç kaybeden ve ülkedeki siyasi ve sosyal yapıyı kontrol edemeyen devlet aygıtının yerel aşiretleri kullanmasıyla ortaya çıkmıştır. Özellikle 1980'lerin ortası ve 1990'lı yıllarda Saddam Hüseyin taşradaki bir çok aşireti bu amaçla kullanmıştır. Bu nedenle, bu aşiretler 1991 yılından sonra bazı ayrıcalıklar ve çıkarlar karşılığında Saddam Hüseyin'e hizmet etmişler ve güvenliği sağlamışlardır. Üçüncü tip ise askeri-ideolojik aşiretçiliktir. Özellikle Kürt bölgesinde ortaya çıkan bu aşiretçi yaklaşım, daha sonra Saddam Hüseyin'e karşı yürütülen muhalefetin ve isyanların belkemiğini oluşturmuştur.⁸

Irak'taki aşiretlerin büyük bir kısmının yukarıdaki kategorilere farklı oran ve biçimlerde girdiği söylenebilir. Ancak, Irak aşiretlerinden bahsederken bunların sayısı, karakter, devletle ilişkiler, coğrafi dağılım, siyasi konumlanma gibi konularda birbirlerinden farklı olduğunun altı çizilmelidir.⁹ Örneğin, Ubeydiler ve Cubburiler gibi büyük aşiretler sadece Irak'ın değil, Arap yarımadasının büyük

7 Judith Yaphee, "Tribalism in Iraq, The Old and The New," *Middle East Policy*, Cilt 7, Sayı 3, 2000, s. 54.

8 Yaphee, "Tribalism in Iraq.." s. 55.

9 Hussein D. Hassan, *Iraq: Tribal Structure, Social, and Political Activities*, CRS Report, 7 Nisan 2008,

bir kısmına yayılmış durumdadır. Suudi Arabistan'a, Ürdün'e ve Körfez'deki emirliklere kadar uzanabilen bu aşiretlerin bazı kolları Sünni bazı kolları ise Şii'dir. Aynı durum Kürt aşiretleri için de geçerlidir. Irak'taki bazı Kürt aşiretlerinin bir kısım kolları Suriye, Türkiye ve İran'da yaşamaktadır. Geleneksel toplumsal yapının ürünü olan aşiretçilik, Orta Doğu'daki modernleşme sürecinde de varlığını devam ettirebilmiştir. Bunun iki temel nedeni olduğu söylenebilir. Birinci neden, Orta Doğu'daki ülkelerin büyük bir kısmında denenmesine rağmen başarılı olamayan toprak reformlarıdır. Feodal sistemin uzantısı olarak günümüze kadar gelen büyük toprak parçalarının birkaç kişinin elinde toplanması olgusu, aşiretçiliği güçlendirmektedir. Bu sorunun çözülmesi ve topraksız köylülere toprak kazandırılması veya devlet eliyle tarım yapılması çabaları başarılı olamadığından aşiretçilik varlığını sürdürebilmiştir. Bu durum ya toprak reformunun başarısız olması nedeniyle köyden kente yoğun bir göç olmasını ve göç eden insanların aşiret geleneklerini şehirde büyük ölçüde sürdürmesiyle ya da toprak reformu yapmaya kalkan siyasi hareketlerin devrilmesi nedeniyle meydana gelmiştir. Aşiretçiliği yeniden üreten ikinci neden ise Arap yarımadasındaki tek madde ihracına dayalı ekonomi politikalarıdır. Birçoğu petrol ve doğal gaz üreten ülkelerin ekonomik olan rantiyer bir modele geçmeleri aşiretleri daha da güçlendirmiştir. Halkın siyasal alana katılımını engellemek karşılığında doğal kaynak satışından elde edilen gelire, halkın sadakatini satın almaya dayalı bu yaklaşım için aşiretler büyük önem taşımaktadır. Çünkü, aşiret reisleri üzerinden halkı kontrol etmek ve rantı dağıtmak modern anlamda vatandaş olmuş ve siyasal taleplerde bulunan bir halk kitlesiyle uğraşmaktan daha kolaydır. Irak bu iki örneğin bir arada görüldüğü nadir ülkelerden birisidir. Bu nedenle, Irak'ta etnik kökeni ne olursa olsun halkın büyük bir kısmı (bazı büyük şehirlerde uzun süreden beri şehirlileşmiş olan gruplar dışında) aynı zamanda bir aşiret kimliğine sahiptir.

Irak'ın Ekonomik Yapısı

Irak ekonomisi asıl olarak petrol ihracatına dayalı gelirlere bağlıdır. Sanayi üretimi temelde petrol ürünlerinin yan sanayi şeklinde gelişmiştir. Bu nedenle Irak sanayisinin en önemli boyutları petrol ürünlerinin rafinesi, kimyasal ürünler ve gübredir. Bu sanayi üretiminin çoğu devletin elindedir. Bunun nedeni 1990'lı yıllarda sanayinin devlet tekelinde olması, 2003'ten sonra ise güvenlik nedeniyle özel sektörün yatırım yapmak istememesidir. Savaşın sonra petrol

sanayi dışında işleyen tek sanayi inşaattır. Bunun nedeni ise savaştan büyük bir yıkımla ıkımiş olan ülkenin bir an önce imarını yapılmasının istenmesidir.

Tarihsel olarak büyük bir tarım arazisine sahip olan Irak, modern dönemde bu imkanını kullanamamıştır. Irak, topraklarının yüzde 50'sinden fazla ekilebilir arazi olmasına rağmen net gıda ithalatçısı bir ülke durumdadır. Ayrıca ülkede ormancılık ve balıkçılık gibi sektörler uygun doğa koşullarına rağmen gelişmemiştir. Bunun en önemli nedeni ülke gelirlerinin önemli bir kısmının petrol ve doğal gaza dayanmasıdır. Irak'ın en önemli ekonomik sorunlarından birisi işsizliktir. İşsizlik oranları işgalden sonra daha da artmıştır. 2003-2006 yılları arasında yüzde 50-60 arasında olan işsizlik ekonominin yeniden canlanmaya başlamasıyla düşüşe geçmiştir. İşsizlik oranı % 29'dur.¹⁰ Yatırımların sınırlı olması ve yeni iç imkanlarının yaratılamaması nedeniyle işsizlik sorunu kısa vadede çözülecek gibi görünmemektedir. İşsizlik oranlarının yüksekliği, kaçakçılığının artmasına, gençlerin şiddet olaylarına yönelmesine ve işsizliğin toplumsal dokuda yarattığı zararlardan faydalanmak isteyen siyasi grupların insanları radikalleştirmesine katkıda bulunmaktadır. Irak'ın 2009 yılı itibarıyla GSMH'si 112 milyar dolardır. Irak'ta GSMH'den kişi başına düşen pay 3600 dolar iken enflasyon oranı 2008 yılı rakamlarına göre %6.8'dir.¹¹

Irak, 115 milyar varillik kanıtlanmış petrol rezerviyle Suudi Arabistan ve İran'dan sonra dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip üçüncü ülkesi durumundadır.¹² Ancak Irak'ın sahip olduğu bu petrol çıkartması ve piyasalara sunması, geçen yıllar içinde sanayisinin ve teknik imknlarının gördüğü zararlar ve savaş sonrası durumun kötülüğü nedeniyle iyice zorlaşmaktadır. Ayrıca Irak'ın petrol kalitesi genellikle düşük olduğu için dünya petrol piyasalarındaki fiyatların daha altında fiyatlardan satış yapmaktadır.¹³ Irak'ın toplam gelirinin yüzde 95'i petrol satışından gelmektedir. Son dört yıl içinde ülkenin petrol gelirlerini toplamda 171 milyar dolar artırdığı ve saldırıların azalmasıyla birlikte bu rakamın daha da arttığı görülmektedir.¹⁴

10 Measuring Stability and Security in Iraq, US Department of Defense, Kasım 2009, www.defense.gov/pubs/pdfs/9010_Report_to_Congress_Nov_09.pdf

11 [www.indexmundi.com/iraq/gdp_per_capita_\(ppp\).html](http://www.indexmundi.com/iraq/gdp_per_capita_(ppp).html)

12 Lawrence Kumins, *Iraq Oil: Reserves, Production and Potential Revenues*, CRS Report, 13 Nisan 2005, www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21626.pdf

13 *Stabilizing and Rebuilding Iraq Iraqi Revenues, Expenditures, and Surplus*, Report to Congressional Committees, Ağustos 2008, <http://www.gao.gov/new.items/d081031.pdf>

14 "Iraq Oil Revenues 95% of State Income: Minister," *AFP*, 13 Temmuz 2010.

Hali hazırda, Irak'ın günlük petrol üretim kapasitesi günde 2.5 milyon varil civarındadır. Bu üretimin büyük bir kısmı Basra'dan geri kalanı ise Kerkük'ten gelmektedir. Ancak bu iki sahanın da uzun süredir yatırım yapılamamış olması nedeniyle ciddi bir gözden geçirmeye ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Irak hükümeti ile büyük petrol şirketleri arasında işbirliği başlatılmıştır. Shell Kerkük sahasında çalışmalar yürütürken, BP ise Rumeyla başta olmak üzere Basra'daki sahaları incelemektedir. Irak'ın gelecekteki petrol sanayinin belkemiğini keşfedilmiş ancak geliştirilmemiş alanlar oluşturmaktadır. Bu alanların üretime dahil edilmesiyle birlikte günlük üretime 3,5-4 milyon varil bir katkı yapması beklenmektedir. Basra ve Kerkük sahalarına ek olarak Misan, Bağdat, Selahattin, Diyala ve Musul'da üretim yapılmaktadır. Irak'ın tamamında yapılan çalışmalarda sadece dört vilayette petrol veya gaz yatağı keşfedilmemiştir. Bu şehirler, Divaniye, Babil, Anbar ve Duhok'tur.

Halen üretim yapan şehirler içinde en büyük pay Basra'nındır. Toplam 15 saha bulunan Basra'da, bu sahaların 10'unda üretim yapılmakta, 5'i ise geliştirilmeyi beklemektedir. Mevcut çalışmalara göre Basra'daki sahalarda toplam 65 milyar varillik bir rezerv bulunmaktadır. Misan vilayetinde ise 3'ü halen üretim yapan 8'i ise yatırım bekleyen 11 saha vardır. Misan'ın rezervleri ise 8.5 milyar varildir. Buna Nasiriye'deki 5 milyar varillik rezervin de eklenmesiyle Basra ve ardyöresinde 79.4 milyar varillik bir petrol rezervi oluşmaktadır. Ülkenin güneydeki bu petrol rezervleri tüm Irak'ın rezervlerinin %71'ni oluşturmaktadır.¹⁵ Ülkenin kuzeyindeki rezervler ise asıl olarak Kerkük civarında toplanmaktadır. 4'ü üretim yapan, 2'si ise üretim yapmayan 6 saha barındıran Kerkük'te 13.5 milyar varillik tahmini bir rezerv bulunmaktadır. Buna göre Kerkük çevresindeki sahalarında eklemesiyle birlikte Kerkük petroleri Irak petrollerinin %12'ini oluşturmaktadır. Buna karşılık Irak'ın kuzeyindeki bölgesel yönetimin sınırları içinde Irak petrollerinin %5'i bulunmaktadır. Büyük çoğunluğu Hurmala bölgesinde bulunan bu petrol Kerkük sahasının uzantısıdır. Toplamda 3 milyar varil civarında bir rezervi vardır. Irakta yapılan çalışmalar petrol rezervi bulunabilecek 530 sahasının bulunduğunu bunlardan ancak dörtte birinin şu anakadar kullanıma açıldığını göstermektedir.¹⁶

15 Burada aktarılan rakamlar çeşitli kaynaklardan derlenmiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgiler için bkz. *Iraq Energy Data, Statistics, Analysis*, www.eia.doe.gov/cabs/Iraq/Full.html

16 Kamil al-Mehaidi, "Geographical Distribution of Iraqi Oil Fields And Its Relation with the New Constitution" *Revenue Watch Institute*, <http://www.iraqrevenuewatch.org/reports/052706.pdf>

Irak'ın Siyasi Yapısı

Yukarıda ana hatları çizilmeye çalışılan sosyal yapıdaki ana faktörler ile ülkenin ekonomik yapısı Irak'taki iç siyasetin nasıl bir toplumsal ve ekonomik zemin üzerinde yürüdüğünü anlayabilmek için ele alınmıştır. Yukarıda genel özellikleri belirtilen dinamiklerin ülkedeki siyasi yaşama yansımaları aşağıda incelenmeye çalışılacaktır.

Temel Siyasi Dinamikler

Irak'taki siyasi gelişmeleri etkileyen temel dinamikler aşiretçilik, etnik ve din temelli politika yapma biçimi, milliyetçilik ve dış güçlerin ülke siyasetindeki yeridir. Bu faktörlerden sonuncusu bu çalışma ülke içi dinamiklere odaklanmayı hedeflediği için ele alınmayacaktır.

Siyasi Bir Dinamik Olarak Aşiretçilik

Arap Yarımadasının büyük bir kısmında olduğu gibi, Irak'ta da geleneksel toplumsal yapının ürünü olan aşiretler ve aşiretçilik önemli bir yer tutmaktadır. Modern Irak devleti kuruluşundan itibaren güçlü aşiret konfederasyonları tarafından yönetilmiştir. Krallık rejiminde kralın hangi aileden geleceğini belirleyen bu yönetim biçimi devrimle de devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bugünkü Irak devleti sınırları içinde varlığını sürdüren aşiretlerin gücü kırılmak istenmiş ancak başaramamıştır. Hatta Irak krallığı kurulduktan sonra kraliyet ailesi üzerindeki aşiretlerin baskısını kırmak için bunlarla mücadele etmiş ancak bu süreçte başarısız olmuştur. Son olarak 1958 yılında gerçekleştirilen darbeden sonra cumhuriyetçi yönetim aşiretlerin varlığını ve gücünü siyasal ekonomik hatta askeri araçlarla kırmayı istemiş ancak bu çabaları sonuçsuz kalmıştır. Öyle ki; Baas Partisi 1968 Temmuz'unda iktidara geldiğinde ilan ettiği 1 no'lu bildirisinde Irak'taki aşiretçiliği kesin olarak reddetmiştir.¹⁷

Modernist bir ideoloji olan Baasçılık, şeyhlik ve ağalık kurumlarını geri kalmışlığın sembolleri ve aynı zamanda üreticisi olarak gördüğünden açıkça aşiret-

¹⁷ Amatzia Baram, "Neotribalism in Iraq: Saddam Hussein's Tribal Policies 1991-96" *International Journal of Middle East Studies*, Sayı 29, 1997, s. 1.

çiliğin üzerine gitmiştir.¹⁸ 1969 yılında gerçekleştirilen toprak reformu ile Baas birçok yerde kırsal bölgelerde etkin duruma gelmeye başlamış ve şeyhlerin etkisini azaltmıştır. Fakat, daha sonra toprak reformunun başarısız olması paradoksal olarak aşiretçiliği zayıflatmıştır. Çünkü, toprak reformunun başarısız olması nedeniyle köyden kente doğru yoğun bir göç başlamıştır.

Baas rejiminin aşiretlere ilişkin politikasındaki en önemli iki dönüm noktasından birisi 1979'da Saddam Hüseyin'in devlet başkanı oluşu ve ardından 1980'de başlayan İran-İrak Savaşı'dır. Bu dönemde rejimin aşiretlere yönelik politikasının iki temel boyutu vardı. Bir yandan en büyük aşiretlerin yeri kısmen değiştirilip, özellikle Bağdat yakınlarından uzaklaştırılırken diğer yandan rejimle aralarında iyi ilişkiler kurulması için bunlara kısmi haklar ve ayrıcalıklar tanınıyordu. Diğer yandan da aşiret değerleri ve aşiretçilik savaş ortamında teşvik ediliyordu. Çünkü İran Savaşı'nda bedevi Araplar rejim için iyi bir asker kaynağı oluşturuyordu. Ayrıca, özellikle Şii aşiretlerindeki Araplık duygusu ve değerleri ön plana çıkartılıyor ve İran'ın buraya dini kullanarak girmesi engellenmek isteniyordu.¹⁹

Aşiretçiliğin yükselmesine neden olan ikinci önemli dönüm noktası ise Körfez Savaşı oldu. Bunun ekonomik, askeri ve siyasi olmak üzere üç nedeni vardı. Ekonomik nedenin en önemli boyutu, büyük bir savaştan çıkan ülkede ekonomik sorunlar nedeniyle rejimin bağlılıkları satın alma gücünün azalması ve çeşitli güç odaklarına ekonomik çıkarlar dağıtma zorunluluğuydu. 1990'lar boyunca da aşiretlere yönelik ekonomik ödüllendirme (işbirliği yapanlara) ve cezalandırma (karşı çıkanlara) devam etti. Askeri nedenin temeli, Cumhuriyet Muhafızları ve diğer paramiliter grupların sayısındaki artışı. Bu grupların büyümesine paralel olarak, asker ihtiyaçları da artıyordu. Bu askerler ise rejimle işbirliği halindeki güvenilir, çoğunlukla Sünni ve bazen de Şii, aşiretlerden karşılanıyordu. Bu nedenle aşiretlerin önemi daha da arttı. Siyasi nedenlerin başında ise Körfez Savaşı sırasında çıkan isyanlar ve Baas'ın bu isyanlardaki yeri geliyordu. Özellikle, güneydeki isyanlarda, Baasçılara yönelik şiddetli tepkiler ve Baasçıların isyanları önlemekteki başarısızlığı önemli bir etken olmuştur. Bazı bölgelerdeki Sünni ve Şii aşiretler isyanlara destek verseler de isyanlarda ordu komutanları ve yerel liderler önemli rol oynarken rejimle işbir-

18 Ofra Bengio, "The Challenge to Territorial Integrity of Iraq," *Survival*, Cilt 37, Sayı 2, Yaz 1995, s. 88.

19 Baram, "Neotribalism in Iraq..." s. 4.

liği yapan birçok aşiret isyanları desteklememişti. Dahası isyanlara katılmayan bu aşiretler sadece Sünni aşiretler değildi. Güneydeki Şii aşiretlerin çoğu da isyanlara katılmamıştı. Bunun en önemli nedenini ise rejimle olan ilişkilerinden önemli çıkarlar sağlamaları oluştuyordu.²⁰ Bu nedenle 1991 ayaklanmalarından sonra Irak'ta aşiretçiliğin rolü daha da artmıştır. Aşiretlere silah dağıtıldı, aşiret değerleri ön plana çıktı, Saddam Hüseyin Şeyhlerin Şeyhi unvanını aldı. Ancak aşiretler sadece rejimin yaşamasında değil ona yönelik ön büyük tehditlerde de başrolü oynuyordu. Cumhuriyet Muhafızlarını oluşturan aşiretlerden gelen darbe girişimleri ya da Saddam Hüseyin'in kendi aşiretinden gelen darbe girişimleri bunun en açık örneğiydi. İşgalden sonra ise bu aşiretler ABD ve yeni Irak yönetimi tarafından dışlandı ve Sünni ya da Şii olsun eski rejimle sıkı ilişkilere sahip olan bu aşiretler direnişin belkemiğini oluşturdu. Aşiretçilik direnişin dışında da etkisini gösterdi. Özellikle eski rejimin çökmesiyle devletin eğitim, güvenlik ve sağlık gibi alanlardaki işlevlerini yerine getirememesi aşiretlerin yeniden ön plana çıkmasına ve şehir hayatının kırsallaşmasına neden oldu. Bu durum sadece eski rejim yanlısı orta Irak'ta değil başta Basra olmak üzere Şii Arapların çoğunluğu oluşturduğu güney Irak'ta da gözlendi.²¹

Aşiretçiliğin Irak siyasetinde ne kadar önemli bir konuma geldiğinin en açık göstergelerinden birisi de 2009'daki vilayet meclisi seçimi sırasında ortaya çıkan tablo olmuştur. Kerbala, Anbar ve Musul başta olmak üzere bazı bölgelerde aşiretler çok önemli rol oynamışlardır. Önceki seçimlerde de rol oynayan aşiretçilik, bu seçimin yerel seçim olmasının da etkisiyle kendisini daha güçlü bir biçimde hissettirmiştir. Benzeri bir tablo 2010'daki genel seçimde de tekrarlanmıştır. Özellikle Orta Irak'ta kazanan adayların önemli bir kısmı seçime girdikleri şehirlerdeki büyük aşiretlerden kişiler olmuştur. Aynı şekilde İslami Dava Hareketi de güney vilayetlerinde bazı önde gelen aşiretleri yanına çekmek için büyük çaba harcamıştır. Kuzey'de ise hem 25 Temmuz 2009'da yapılan bölgesel meclis seçiminde hem de genel seçimde aşiretlerin desteğine başvurmuştur.

20 Yitzhak Nakash, *The Shi's of Iraq*, Princeton, Princeton University Press, 1994, s. 174.

21 Juan Cole, *Marsh Arab Rebellion: Grievance, Mafias and Militias in Iraq*, s. 8. İnternet dosyası, [www.indiana.edu/nelc/lectures/WadieJwaideh-JuanCole\(2005\).pdf](http://www.indiana.edu/nelc/lectures/WadieJwaideh-JuanCole(2005).pdf)

Etnik ve Dinsel Politika Yapma Biçimi

Savaştan sonra Irak iç politikasında ön plana çıkan temel gerçeklik, ülkenin etnik ve mezhepsel çizgilerle birbirinden ayrılmaya başladığı ve ülkedeki siyasi oluşumların da bunun önünü açtığıdır. Özellikle 2003-2008 yılları arasında ortaya çıkan siyasi tablo, Kürt milliyetçisi gruplar ile Sünni ve Şii İslamcı grupların ülke siyasetinde asıl belirleyici olacağını göstermekteydi. 2005 yılında yapılan genel seçimler ülkenin Şii Arap, Sünni Arap ve Kürt bölgeleri arasında bölündüğünü göstermektedir. Ancak, etnik ve dini eğilimler üzerinden politika yapmak her grup için farklı anlamlara gelmektedir. Sünni Araplar, ülke bütünlüğünün savunuculuğunu yapmakta, federalizmi ve ademi merkezîyetçiliği reddetmektedirler. Kürtler ise özerkliklerini korumak ve etnik federal yapı aracılığıyla, zayıf bir merkezle ilişkiye girmek niyetindedirler. Şiilerin durumu ise biraz daha farklıdır. Şiiler, başlangıçta, çoğunluk olmanın verdiği güçle ülkenin büyük bir kısmını yönetecekleri düşüncesine kapılmışlardır. Bunun için uzun süre merkezîyetçi bir yapıyı savunmuşlardır. Fakat zaman içinde merkezîyetçi yapının güçlü olmasını savunan Dava Partisi ve Sadrcılar gibi gruplarla güçlü bir federalizmi savunan Irak İslami Yüksek Konseyi gibi partiler arasında ayrışma başlamıştır. Özellikle devlet otoritesinin zayıf olduğu bu yıllar arasında Irak siyasi yelpazesi saflara ayrılmıştır. Bu saflar bir anlamda politik bir kırılma sahası yaratmıştır. Bu kırılmanın nedenlerinden en önemlisi ise halkın ihtiyaçlarına yanıt verebilecek bir idari ve siyasi düzenin yerleştirilememiş olmasıdır. Yerel idarelerin büyük bir kısmı yolsuzluk batağına saplanmışdır. Ulusal düzeydeki politikacıların da büyük bir kısmı halkın sorunlarına yanıt üretmemektedir. Buna karşılık dini grup ve kurumlar, halkın eğitim, sağlık, gıda, barınma ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını sağlamada son derece etkin bir politika izlemişlerdir. Bu sayede, halkın büyük bir kesimi için sosyal hizmetlerin sağlanmasında bunlar, ilk yardım kapısı haline gelmiştir. Son seçimde Muktada el Sadr'ın ve 2005 seçiminde Irak İslam Partisi'nin yükselişinin ardında yatan en önemli olgulardan birisi budur.

Özellikle 2004-2007 yılları arasında yaşanan çatışma ve çekişmeler ülkede merkezkaç eğilimleri güçlendirmiştir. Ancak, 2007'den itibaren başlayarak yaşanan gelişmeler Irak'ta siyasetin yeniden şekillenmesine neden olmaktadır. Hala, ülkede temel siyaset yapma biçimi etnik ve dini kimlikler üzerinden oy avcılığı yapmaktır. Bununla birlikte, 2009 yılı başında yapılan vilayet meclisi

seçimleri milliyetçi, merkezîyetçi ve devletçi bir söylem kullanmayı tercih eden başbakan Maliki'nin Dava Partisi'nin zaferiyle, 2010 genel seçimi ise aynı temaları kullanan Sünnî aşiretler ile milliyetçiler koalisyonu olan El İrakîye'nin birinciliğiyle sonuçlanmıştır. Sünnî ve Şii Araplar arasında dini kimliklerin yerine milliyetçiliği ve İrak'ın bütünlüğünü savunanların sayısının artması ülkede milliyetçi eğilimin yükseldiğini göstermektedir. Ancak, özellikle ülkenin kuzeyindeki bölgesel yönetimin etnik kimlik üzerinden siyaset yapması olgusunda bir değişiklik yoktur. Ayrıca, milliyetçilik ve merkezîyetçilik Sünnîlerin Şiiilerden, Şiiilerin de Sünnîlerden oy alması şeklinde olmamıştır. Tersine bu iki mezhepsel grup arasındaki ayrım devam etmektedir. Ancak İrak halkı kendi mezhepsel kimliğinden olanlar içinde merkezîyetçiliği ve milliyetçiliği savunanlara yönelmeye başlamıştır.

İç Politikadaki Temel Aktörler

İrak'ta iç siyasetin yapımında ön plana çıkan aktörler liderler ve gruplar bazında ele alınabilir. Bu gruplar arasındaki en genel kategorizasyon Sünnî Araplar, Şii Araplar ve Kürtler biçiminde yapılabilir. Lider ve parti bazında bakıldığında ise İrak İslami Yüksek Konseyi, Dava Partisi, KDP, KYB, İrak Ulusal Uzlaşma Partisi, İrakîyun, Vîfak Hareketi, İrak İslam Partisi, Sadr Hareketi ve Fazilet Partisi ve İrak Türkmen Cephesi ön plana çıkmaktadır.

Sünnî Araplar

Saddam Hüseyin'in devrilmesiyle birlikte eski rejimin hakim gücü olarak görülen Sünnî Arapların İrak siyasal yaşamından dışlanması süreci başlamıştır. Her ne kadar, dışarıda örgütlenen muhalefet içinde Saddam döneminde İrak'tan kaçan bazı eski ordu mensubu veya Baasçı Sünnî Araplar, ABD tarafından savaş sonrasında İrak'a getirilip desteklense de bu kişiler savaş sonrası İrak siyasal yaşamında son derece sınırlı bir etkiye sahip olmuşlardır. Baas Partisi'nin ve İrak ordusunun dağıtılmasının yanı sıra, birçok önemli Sünnî aşiretinin lideri de siyasal süreçten dışlanmıştır. Sünnî Arapların yeni İrak siyasal yaşamındaki yeri uzun süre onları yeterince temsil etmeyen kişi ve gruplarla sınırlı kalmıştır. Geçici Yönetim'in ve Başkanlık Konseyi'nin belirlenmesinde bazı Sünnî Arapların isimleri ön plana çıkmış, hatta İrak'ın Geçici Devlet Başkanlığı'na bir Sünnî Arap getirilmiştir. Ancak, bütün bu girişimler göstermelik olmaktan öteye geçmemiştir.

Ancak, 2004 yılı sonlarından itibaren özellikle direnişe askeri anlamda çözüm bulunamamasının sonucunda, sorunun siyasi olduğu ABD'deki çevrelerce kabul edilmeye başlamış ve Sünni Arapların gerçek temsilcilerinin sisteme dönmemesi halinde direnişin devam edeceği düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Bu nedenle, ABD tarafından, önce eski Baasçıları görevden uzaklaştırmayı ve bir daha da üst düzey görevlere getirmemeyi içeren Baas'dan arındırma yasa-sının hafifletilmesi ve orduya eski Irak ordusunun subaylarının kabul edilmesi girişimleri başlatılmıştır.

2005 Ocak ayında yapılan seçimlerde Sünni Arapların seçimi boykot etmeleri sonucunda ABD'nin istemediği bir tablo ortaya çıkmaya başlamıştır. İşgal sonrası dönemde Şii Araplar ve Kürtlere dayanan ABD, hem Irak'taki iç dinamikler (direniş, istikrarın sağlanamaması parçalanmışlığın artması) hem de dış etkenler (Şii iktidarı ve İran ilişkisi, bölge ülkelerinde Kürt devleti konusunda artan hassasiyet) gibi nedenlerle bu gruplara aşırı derecede bağımlı olma fikrinden rahatsız olmaya başlamıştır. Özellikle Şii Araplar ile İran ilişkisi, ABD'yi Irak'ta dengeleyici bir faktör aramaya itmiştir. İran destekli Şii grupların Irak'ta büyük etkinlik kazanması ve olası bir parçalanma halinde geriye kalacak olan Şii Arap devletinin İran etkisine girmesi olasılığı, öte yandan bugünkü Irak içinde dinci Şiiilerin gücünün artması, ABD'yi Irak'taki Şii gücünü törpülemeye yöneltmektedir. Bu nedenle, 2005 yaz aylarında ABD, Sünni Arapların sisteme dahil edilmesi için Irak içinde baskı uygulamaya başlamış, (örneğin George W. Bush Anayasa tartışmaları sırasında 26 Ağustos 2005'de Irak İslami Devrim Yüksek Konseyi Başkanı Abdulaziz El Hekim'den Sünnilerin katılımının artırılmasını istemiştir²²), bölgedeki diğer Arap devletlerini devreye sokmuş (Ürdün ve Mısır gibi), ayrıca direnişçilerle görüşmeler veya anayasa komisyonunun Sünni Arapları da kapsamı gibi eylemler ve söylemler kullanmıştır.

ABD'yi Sünni Arapları siyasal sürece dahil etmeye yöneltten diğer bir olgu da direnişin çözülmesi çabasıdır. ABD, direnişle başa çıkmak için, El Kaideciler ile milliyetçiler veya aşiretler arasında ayrılık yaratmaya çalışmış; birçok Sünni Arap aşiretine silah ve para vererek yanına çekmeyi başarmıştır. Bu gruplardan oluşturduğu Uyanış Konseyleri sayesinde Sünni Arap bölgelerindeki direnişi büyük ölçüde sona erdirmiştir. ABD, direnişin başlamasından sonra, Şii-Sünni

22 Peter Galbraith, "Last Chance for Iraq," The New York Review of Books, 6 Ekim 2005, www.nybooks.com/articles/2005/oct/06/last-chance-for-iraq

ayırımını körükleyerek ve Şiilerin iktidara yürümesine izin vererek direnişin tüm ülkeye yayılmasının önüne geçmeye çalışmış ve bunda büyük ölçüde başarılı olmuştur. Daha sonra da Sünni Arapları kendi içerisinde ayırmaya çalışarak ve bir kısmına siyasal alanda söz hakkı tanıyıp, ödülleri sunarak diğerlerinden ayırmaya çalışmaktadır. Böylece, hem direnişçi grupları birbirinden ayırmayı, hem de fazla güçlenen Şiilere karşı bir denge mekanizması yaratmayı hedeflemiştir.

Sünni Araplar açısından da işgal sonrası dönemde yönetime katılma çabaları Aralık 2005 seçimleriyle başlamamıştır. 2005 Ocak ayı seçimlerine katılmayan Sünni Araplar, seçim sonucunda ortaya çıkan hükümetin uygulamalarından etkilendikçe, dışarıda kalmanın zararlarını görmeye başlamış, bunun üzerine ilk somut adımları atmışlardır. Örneğin Mart 2005'te Sünni Ulema Konseyi yandaşlarını Irak güvenlik güçlerine dahil olmaya çağırmış, Irak İslami Partisi ise hükümette yer almış ve anayasa yazımı sırasında aktif katılım sağlamaya çalışmıştır. Baasçıların ve diğer Sünni Arapların seçime katılmaları temelde iki nedene dayanmaktadır: Birinci neden, seçime katılmamaları halinde Şii Arapların ve Kürtlerin yön verdiği yeni rejimden tamamen dışlanacak olmalarıdır. Direniş devam etmesine, Irak hükümeti ve ABD güçlerinin bu bölgelerde hakimiyeti tam olarak sağlayamamasına rağmen, ülkenin geri kalanında siyasal süreç devam etmektedir. Bu durum Sünni Arapların iktidardan uzaklaşmasına, siyasal yaşamdan dışlanmasına, yaşadıkları bölgenin çatışma alanı haline gelmesine ve asıl rakip olarak gördükleri Şii Arapların güçlenmesine neden olmaktadır. Dahası El Kaideci gruplar dışındaki direnişçi gruplar için ABD'nin çekilmesi de bir açmaz yaratma noktasına gelmiştir. Direnişin başarılı olması ve ABD'nin Irak'tan çekilmesi halinde Sünni Araplar, Şiiler ile karşı karşıya gelecekler, ABD'nin kalması ve direnişin de sürmesi durumunda baskı altında kalmaya ve dışlanmaya devam edileceklerdi. Bunun da ötesinde, Şii gruplar tarafından zaten baskı altına alınmaya başlamışlardı. Hapishanelerde yaşanan işkence olayları, Sünnilere yönelik Şii milislerin tehditleri, haraç, adam kaçırmaya ve öldürme olayları Sünniler arasında ciddi endişeler yaratmaya başlamıştır. İkincisi, ne laik Baasçılar, ne de dindar Sünni Araplar kendi bölgelerinde Vahabilerin yayılmasından memnun değillerdi. Zarkavi ve grubunun bir araç olarak işlerine yaramasına rağmen, kontrolden çıkmaya başlaması, Sünni Araplar arasında tepkilere neden olmaktadır. Ayrıca, özellikle öldürülen sivil Sünni vatandaşların sayısındaki artış halkta tepki toplamaktaydı. Bu durumun

sonucunda Sünni Araplar Irak'ta yürütülen siyasi sürece girmeyi kabul etmiştir. Seçimlerde yer alan Sünniler, mecliste grup oluşturmuş ve anayasadaki değişiklikler de dahil olmak üzere petrol kanunu, Kerkük'ün durumu, federalizm gibi konularda ön plana çıkmışlardır.

Şii Araplar

Şii Araplar Irak'ta çoğunluğu oluşturmalarına rağmen uzun süre “ikinci sınıf vatandaş” konumunda kalmışlardır. ABD'nin Saddam Hüseyin'i devirmesinden sonra Şiiler açısından Irak'ı yönetmek için tarihî bir fırsat ortaya çıkmıştır. Şiiler, yeni Irak yönetiminde yer alma ve Irak'ta “başat olma” hedefini benimsemiştir. Ancak, Iraklı Şiiler siyasi tutum ve görüş açısından bir bütünlük içerisinde değildir. Şiiler arasında liberaller, sosyalistler ve İslamcılar bulunmaktadır. Mevcut siyasi tabloda ise İslamcı akım daha güçlü ve etkin bir konumdadır. Ancak İslamcı Şii partiler de kendi aralarında ideoloji, örgütlenme ve çıkar ilişkileri çerçevesinde parçalanmışlardır. Din adamları Şiiler için çok önemli olmasına rağmen Şii din adamları Irak'ta hakim olan Şii görüşü politikaya karışmaya sıcak bakmadığından açık ve belirgin bir siyasi tutum belirlememişlerdir. Bu durum ABD'nin de işine gelmiştir. Çünkü, Şii din adamları ABD'nin Irak'ta kalmasını istememesine rağmen Amerikan karşıtlığına mezhepsel ve ideolojik bir boyut yüklemeye çalışmamışlardır. İlimli Şii kanatta Irak'ta İslami Yüksek Konseyi (İLYK) ve Dava Partisi sayılabilir. Dava Partisi en eski İslamcı Şii grubu olmasına rağmen partinin Maliki'ye yakın kanadı eski politikalarından önemli ölçüde uzaklaşmıştır. İslami Yüksek Konsey ise Iraklı Şii örgütleri tek bir çatı altında toplamayı amaçlayan 1982 yılında İran'da kurulmuş olan bir örgüttür. Bu örgüt, İran modeli *Velâyet-i Fakih* temelli bir teokratik rejim kurma amaçındadır. Fakat, ilk yerel seçimden ve genel seçimden büyük bir güçle çıkmasına rağmen Irak'ta bu fikrini hayata geçirebilecek bir taban bulamamaktadır. Son seçimlerde Dava'ya karşı büyük bir güç kaybetmiştir. İLYK ile Kürt grupları arasındaki ilişki çok iyidir. Buna karşılık Sünni partilerle büyük sorunlar yaşamaktadırlar. Saddam Hüseyin döneminde ABD'yle yakın ilişki kurmaktan kaçınan bu gruplar işgalden sonra ABD'ye uzun süre kuşkuyla bakmalarına rağmen işbirliği yapmışlardır. Şiiler arasında çatışmaya meyilli olanlar ise bazı radikal gruplardır. Radikal gruplar arasında en bilineni Muklada Sadr grubudur. Sadr'ın şeriat devleti isteyen ve çatışmacı tavrı iç çatışma ortamında Şiilerden destek bulmuştur. Son seçimlerin de gösterdiği gibi

Dava Partisi'nden sonra Şiiler arasındaki ikinci güç konumuna yükselmiştir. 2005'te yapılan seçimlere birlikte giren Şii gruplar son iki seçimde ise ayrı bloklar halinde katılmışlardır. Her iki seçimde de Dava Partisi diğerlerine göre bir üstünlük sağlasa da bu üstünlük çok bariz bir güç farkına dayanmamaktadır. Şiiler arasındaki güç mücadelesi iki ana eksenle şekillenmektedir. Bu eksenlerden birincisi merkezîyetçilik-federalizm tartışması ikincisi ise milliyetçilik-İslamcılık tartışmasıdır. Dava Partisi merkezîyetçi ve milliyetçi bir çizgiyi savunmaktadır. 2009 Vilayet Meclisi seçimi sırasında İYK ile girdiği tartışmada Dava Partisi seçimlerde dini sembollerin kullanılmasının yasaklanmasını istemiştir.²³ İYK ise daha gevşek bir federalizme ve dinin rolüne vurgu yapmaktadır. En ilginç siyasi hareket ise Sadr Hareketi'dir. Hem dini kavramlara hem de merkezîyetçiliğe vurgu yapan Sadr'ın son iki seçimde gözle görülür bir yükselme içinde olması önemlidir.

Kürtler

Irak'ın işgaliyle birlikte tarihi bir fırsat yakaladığını düşünen Iraklı Kürtlerin bu fırsatı kullanmak için altı aylık bir strateji izledikleri söylenebilir. Iraklı Kürtlerin izlediği stratejinin birinci ayağını işgal sayesinde elde ettikleri ABD desteğini yitirmemek oluşturdu. Bunun için Kürtler Irak'ta ABD'nin yardıma ihtiyaç duyduğu her konuda ABD'ye destek oldular. Iraklı askerlerin eğitiminde Kürtler önemli bir rol oynadılar.²⁴ Kürtlerin ABD'ye en önemli desteği daha önce de belirtildiği gibi peşmergeleri ABD'nin istekleri çerçevesinde Irak'ın farklı bölgelerine göndermek oldu.²⁵

Kürtlerin izlediği stratejinin ikinci ayağı 1991'den beri Kuzey Irak'ta elde ettikleri kazanımları korumak, yasalarla sağlamlaştırmak ve artırmak olmuştur. Iraklı Kürtlerin yukarıdaki stratejiyi uygulamak için kullandığı araçların başında siyasal sürecin içinde aktif rol oynamak gelmektedir. Kürtler, siyasal süreçte

23 Saif Hameed and Doug Smith, "Iraq Seeks Ban on Religious Imagery in Elections," *Los Angeles Times*, 4 Temmuz 2008.

24 Kenneth Katzman ve Alfred Prados, *The Kurds in Post Saddam Iraq*, Congressional Research Service, 7 Kasım 2007, s. 4.

25 İsminin açıklanmasını istemeyen bir Iraklı ile yapılan bir mülakatta ABD'nin 2004'te El Anbar vilayetindeki Felluce'de yürüttüğü ve tüm dünyada tepki toplayan büyük ABD operasyonuna peşmergelerin yoğun bir biçimde katıldığı belirtilmiştir. Mülakat yapılan kişiye göre o dönemde Kuzey Irak'ın çeşitli kentlerinde çok sayıda cenaze töreni yapılmıştır. Bu kişiler ise "Felluce Şehitleri" olarak anılmıştır. Ayrıca, Irak'ın çeşitli yerlerinden Felluce'ye insani yardımlar gönderilmiş. Bu yardımlardan Şii Arapların, Türkmenlerin, Yezidilerin gönderdikleri kabul edilirken, Kürtlerin gönderdiği yardımları taşıyan konvoylar şehre bile sokulmamıştır.

aktif rol oynayarak hem geçmişte elde ettikleri kazanımları sürdürme hem de kazanımlarını geri alacak yasaların çıkmasını engellemeye çalışmışlardır. Örneğin, 2004 yılının Ocak ayında Geçici Yönetici Konsey ile Kerkük'ün statüsü konusunda sorun yaşayan Kürtler, taleplerinin 1 Mart 2004'e kadar kabul edilmemesi halinde geçici anayasayı imzalamama tehdidinde bulunmuşlardır.²⁶ Bu tehditleri büyük ölçüde başarılı olmuştur. Kürtler Kerkük'te istediklerini tam olarak alamaları da, vilayet meclisinde kontrol sağlayacak ve şehirdeki demografik yapıyı değiştirecek bir düzenleme yapmayı başardılar.²⁷

Kürtlerin 1991'den beri elde ettikleri ve korumak istedikleri kazanımları Kuzey Irak'ta ayrı bir otorite ve peşmergelerin varlığıdır. Kürtler, 1991'den önce inşa etmeye başladıkları ancak olgunlaşmamış kurumlarını savaş sonrası düzene de aktarmayı başarmıştır. Bugün Kuzey Irak'ta ayrı bir parlamento, merkez bankası, postane hizmeti, eğitim bakanlığı, bayrak ve ulusal marş bulunmaktadır. Iraklı Kürtler, Bağdat'ta kurulan ordu ve polis gücüne katkıda bulunmalarına rağmen²⁸ peşmergelerin büyük bir kısmını yerel muhafızlar olarak Kuzey Irak'ta tutmuş ve ulusal ordunun dışında bırakmışlardır. Iraklı Kürtlerin yasalarla sağlamlaştırmak istedikleri kazanımlarının başında geçmişte "güvenli bölge" denilen Irak'ın kuzeyindeki üç vilayetten oluşan *de facto* yapı gelmektedir. Bu yapı, 2005'te kabul edilen Irak Anayasası ile resmileşmiştir.²⁹ Irak'ın federal bir yapıya sahip olduğunun anayasayla kabul edilmesi Iraklı Kürt hareketi açısından büyük bir zaferdir. Çünkü, geçmişte silahlı mücadele sayesinde elde etmiş oldukları hakları yasal olarak onaylatamayan Kürtler ilk Irak devletinde kendi bölgesini ayrı bir resmi bölge olarak kabul ettirebilmiştir. Kürtlerin kazanımlarını artırma çabasının en önemli boyutlarını ise coğrafi genişleme ve petrol hakları oluşturmaktadır. Kürtler, Irak'ta etnik ve/veya mezhepsel bir federatif düzen kurulmasını istemekte, Irak'ın mevcut idari yapısının Saddam Hüseyin döneminde zorla değiştirildiğini ileri sürmektedir. Iraklı Kürtlere göre, Kuzey Irak'taki federal bölgenin sınırları Kerkük vilayetinin tamamını, Diyala vilayetinin doğusunda bulunan Hanekin'e uzanan bölgeyi,

26 www.ntvmsnbc.com 19 Ocak 2004.

27 Bill Park, *Turkey's Policy Toward Northern Iraq: Problems and Perspectives*, Adelphi Paper, Sayı 374, 2005, s. 31.

28 Henri Barkey ve Ellen Laipson, "Iraqi Kurds and Iraq's Future," *Middle East Policy*, Cilt 12, Sayı 4, Kış 2005, s. 67.

29 *Full Text of Iraqi Constitution*, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/10/12/AR2005101201450.html>

Musul vilayetinin kuzey batısındaki Sincar bölgesini ve Selahaddin vilayetinin kuzeyindeki bazı yerleşim birimlerini kapsayacak şekilde değiştirilmelidir.³⁰ Bu bölgeler arasında en önemlisi kuşkusuz Kerkük'tür. Savaştan sonra Kerkük'ü en önemli hedef haline getiren Kürtler zorunlu göçlerle şehrin demografik yapısını değiştirmiş ve şehrin idari kontrolünü eline geçirmiştir. Ancak, Kürtlerin Kerkük üzerinde tam bir kontrolü olduğu söylenemez. Şehirde yaşayan Türkmenler ve Araplar Kürtlerin şehri kontrol etmesine karşı çıkmaktadır. Son iki yılda yaşanan gelişmelerle gerilen Kerkük adeta Irak'ın turnusol kağıdı haline gelmiştir. Etnik ve mezhepsel açıdan heterojen bir yapıya sahip olan Kerkük sahip olduğu petrol rezervleri açısından Irak'ın en önemli birkaç kentinden birisidir. Bu nedenle Iraklı Kürtlerin bağımsızlık amaçlarına ulaşabilmeleri için hayati bir önem taşımaktadır.³¹

Iraklı Kürtlerin stratejisinin üçüncü ayağı bölge ülkelerini Irak'ın iç işlerinin dışında tutmaktır. ABD'nin Irak'ta karşılaştığı direniş hareketleri karşısında ek askerî güce ihtiyaç duyması, ABD'nin müttefiklerinden yardım talep etmesine neden oldu. ABD'nin asker istediği ülkelerin başında Türkiye geliyordu. Bu nedenle, ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Paul Wolfowitz'in girişimleriyle ABD, Türkiye'nin Irak'a asker göndermesini istedi.³² ABD'de bazı çevreler Türkiye'nin asker göndermesini ABD'nin direnişle mücadelesinde en önemli araçlardan birisi olarak görüyordu.³³ Fakat, Arap ülkeleri ve Irak'taki ABD yetkililerinin yanısıra Türkiye'nin Irak'a asker göndermesine en büyük karşı çıkışı Iraklı Kürtler sergiledi.³⁴ Irak Savaşı sırasında ABD'ye destek istemeyen Türkiye içeriden bazı karşı çıkışlara rağmen Irak'a asker göndermeye sıcak bakıyordu. Böylece, Irak'ın yeniden yapılanmasında söz sahibi olacağını düşünüyordu.³⁵ Ancak özellikle Kürtlerin Türk askerine yoğun bir biçimde karşı çıkışları sonucunda ABD Türkiye'den asker istemekten vazgeçti. Bu durum, Kürtler açısından Irak'taki en önemli başarılarından birisi olarak görülmektedir.³⁶

30 "Iraq and the Kurds: The Brewing Battle over Kirkuk," *International Crisis Group Report*, Sayı 56, 18 Temmuz 2006, s. 4.

31 A.g.e, s. 5.

32 "ABD'ye göre Irak'a Asker Gönderme İlişkiler için Fırsat," *Milliyet*, 25 Temmuz 2003.

33 William Safire, "Turkey is Joining up" *New York Times*, 8 Ekim 2003.

34 Serpil Çevikcan, "ABD'den 'gelmeyin' Mesajı," *Milliyet*, 28 Ekim 2003.

35 Fikret Bila, "Asker Gönderme Niyeti," *Milliyet*, 7 Ağustos 2003.

36 Peter W. Galbraith, "Kurdistan and a Federal Iraq: How the Kurds Created Facts on the Ground" *Carnegie Endowment for International Peace Arab Reform Bulletin*, Cilt 1, Sayı 5, Kasım 2003.

Iraklı Kürtlerin izlediği stratejinin dördüncü boyutu birleşik bir liderlik yaratmak ve kendi bölgelerinde tam kontrolü sağlamaktır. Iraklı Kürtler, tarihleri boyunca parçalanmış siyasi hareketlere sahip olmuşlardır.³⁷ Bu bölünmenin hemen sona erdiğini düşünmek doğru değildir. Özellikle 1994-96 yılları arasında KDP ve KYB arasında yaşanan savaşlar her iki tarafta derin izler bırakmıştır. Bununla birlikte, 1998 Washington Anlaşması'ndan itibaren Kürt gruplar arasındaki sorunların bir kenara bırakılması anlayışı yerleşmeye başlamıştır. Halen iki grup arasında bir bütünleşme olma ihtimali çok düşüktür. Fakat, 2002 yılından itibaren tarihsel düşmanlıklar bir yana bırakılmıştır. Iraklı Kürtler, işgalden kısa bir süre önce kendi bölgelerinde birleşik, ne yapmak istediğini bilen ve amaca uygun adımlar atan birleşik bir liderlik oluşturmuşlardır. Bu, Irak'ta diğer grupların sahip olmadığı bir özelliktir. Savaştan sonra Iraklı Kürtlerin elde ettikleri en önemli avantajlardan birisi kontrol ettikleri bölgelere hakim olmalarıdır. 1991 yılından bu yana Duhok, Süleymaniye ve Erbil Bağdat'ın kontrolünde değildir. Buna ek olarak, Kürt gruplar, savaş henüz bitmeden Kerkük'e girmiş ve bu şehri kontrol altına almışlardır. Kerkük'te il meclisini kontrol eden Kürtler, peşmergeler sayesinde fiziki gücü de ele geçirmişlerdir. Irak'ın diğer bölgeleri dikkate alındığında bu önemli bir avantajdır. Ülkede Sünni ve Şii Arapların çoğunlukta olduğu bölgelerde tek bir grubun hakimiyetinden söz etmek güçtür. Ayrıca, savaş sonrası Irak siyasetinde Kürtler ile Araplar arasında çok önemli bir fark bulunmaktadır. Bu fark şöyle tanımlanabilir: Kürtler, merkezi otorite ile ilişkilerini ve Bağdat'taki siyasi güçlerini, kendi bölgelerinde ek avantajlar sağlamak için kullanmaya çalışmaktadırlar.³⁸ Kürtler, merkezi hükümetteki rolleri sayesinde elde ettikleri getirileri Kuzey Irak'a yönlendirirken, diğer gruplar Bağdat'ı güç mücadelesinin kalbi ve beyni olarak görmektedirler. Sünni ve Şii Araplar için Bağdat'ı kontrol etmek Irak'ı kontrol etmek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, bu grupların Irak'ın geneline hakim olma anlayışı, onların zaten sınırlı olan güçlerini iyice dağıtmalarına neden olmaktadır. Oysa Iraklı Kürtler, kendilerine hedef olarak, Kerkük ile birlikte, Musul, Diyala ve Selahaddin'deki bazı küçük yerleşim yerlerini seçmiş, coğrafi hedefi daraltmış ve bu alanlarda tam kontrolü hedeflemişlerdir. Bunun sonucunda, merkezde elde ettikleri gücü daha dar bir alana daha yoğun bir biçimde uygulama olanağı bulmuşlardır.

37 Iraklı Kürtler arasındaki bölünmüşlüğün tarihsel nedenleri için bkz. Michael M. Gunter, "The Bane of Kurdish Disunity," *ORIENT*, Cilt 42, Sayı 4, Aralık 2001, ss. 605-616.

38 Kenneth Katzman ve Alfred Prados, *The Kurds in Post Saddam Iraq*, Congressional Research Service, 7 Kasım 2007, s. 4; Galbraith, 2003.

Iraklı Kürtlerin izlediği stratejinin beşinci boyutu ise diğer grupların zaaflarından yararlanarak Irak içinde çeşitli ad hoc ittifaklar kurmaktır.³⁹ Şii Araplar diğer gruplara karşı sayısal bir üstünlüğe sahip olmalarına rağmen kendi içlerinde bölünmüşlerdir. Seçimden önce Ayetullah Ali Sistani'nin baskısıyla İslamcı Şiiler seçim ittifakı yaptığı için bugün Irak'ta en geniş siyasi blok olmalarına rağmen ülkenin nüfusunun yüzde 60'ını oluşturan Şiiler içinde birçok farklı grup bulunmaktadır. Şiiler, Irak siyasetinde Irakta İslami Devrim Yüksek Konseyi (İLYK), Sadrcılar, El Dava Partisi, Fazilet Partisi, Arap milliyetçileri ve Komünist Parti çerçevesinde rol almaktadırlar. Bu oluşumlar arasında en güçlüleri İslamcı Şii partilerdir (İLYK, Sadr, Dava, Fazilet). Bunların gün geçtikçe birbirlerinden koştukları ve kendi etki alanları içinde ciddi çatışmalara sürüklendikleri görülmektedir.⁴⁰ Iraklı Kürtler, diğer grupların bölünmüşlüğünü Irak içinde politik kazanıma dönüştürmeyi başarmaktadırlar. Diğer gruplar arasındaki ihtilaf noktalarını kullanarak duruma göre ittifaklar kuran Kürtler bu sayede pek çok kazanım elde etmişlerdir. Örneğin, gevşek bir federal yapının oluşturulması konusunda İLYK ile anlaşmışlar, bu ittifakla Sünni Arapları ve Sadrcıları devre dışı bırakmışlardır. Diğer yandan, Kürt gruplar, laiklik meselesinde Irak'ın Şii şeriatına göre yönetilmesinden tedirgin olan Sünni Arapları yanlarına çekebilmişlerdir. Kerkük konusunda ise Sünni-Şii çatışmasından yararlanarak hükümete baskı yapabilmışlerdir.

Iraklı Kürtlerin izlediği stratejinin altıncı ayağı bölgedeki diğer Kürtlerle yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmak ve onlar üzerinde etkili olmaktır. Iraklı Kürtler diğer bölge devletlerinde yaşayan Kürtler üzerinde ekonomik ve siyasi araçları kullanarak söz sahibi olmaya çalışmaktadır.⁴¹ Özellikle, Türkiye ve İran'daki Kürt hareketlerinin zayıflaması, aynı dönemde Irak'taki Kürt hareketinin güç kazanması bu yakınlaşmayı kolaylaştırmaktadır. Bir anlamda hem söylemsel hem de ideolojik olarak bölgedeki Kürt hareketinin merkezinin Irak'a kaymakta olduğu söylenebilir. Bu henüz tamamlanmış bir süreç olmamasına rağmen askeri, ekonomik ve siyasi açıdan daha güçlü hale gelen Iraklı Kürtler, Türkiye, İran ve Suriye'deki Kürtler üzerinde etki sahibi olma çabasını artırmıştır.⁴²

39 Joshua Partlow, "Iraqi Shiites, Kurds Announce New Political Alliance," *Washington Post* 17Ağustos 2007; "New political alliance in response to Sunni-Kurdish agreement," 14 Ocak 2008, *Iraqiupdates*, http://www.iraqupdates.com/p_articles.php/article/26105

40 Babak Rahimi, "A Shiite Storm Looms on the Horizon: Sadr and SIIC Relations," *Jamestown Terrorism Monitor*, Cilt 5, Sayı 10, 24 Mayıs 2007, ss.1-4.

41 "The Pragmatism of Iraqi Kurds" *Stratfor*, 4 Mayıs 2006.

42 Martin Zehr, "A Successful Nation-Building Strategy Under Construction in Kurdistan," www.kurdishaspect.com

Irak'ta Yapılan Seçimler ve İç Siyasete İlişkin Dinamiklerin Somutlaşması

Irak'ın işgal edilmesinden bu yana ülkede üç tane genel ve iki tane vilayet meclisi seçimi yapılmıştır. Yukarıda altı çizilen faktörler ve ülkedeki siyasi aktörler ışığında bu iki seçimin sonuçlarının değerlendirilmesi Irak'ın iç siyaseti hakkında net bir tablo ortaya çıkmasını sağlayabilecektir.

2005 yılında yapılan genel seçim açıkça Şii İttifakı'nın üstünlüğüyle sonuçlanmıştı. 2005 başında yapılan ilk genel seçimi Sünniler tamamen boykot ettiği için Şii Araplar ve Kürtler mecliste çok büyük üstünlük sağlamıştı. Ancak aynı yılın sonunda yapılan ikinci genel seçim görece olarak daha demokratik ve daha katılımcıydı. Bu seçime de ittifak halinde giren Şii Araplar önceki seçime göre daha az sandalye almalarına rağmen açık ara farklı süreçten galip çıkmışlardır. Yanlarına Kürt gruplar ile bazı küçük Sünni Arap partilerini alarak hükümet kuran Şii Araplar ülke siyasetinin en güçlü unsuru olduklarını göstermişlerdir. Bu durum vilayet meclisi seçiminde de devam etmiştir. Yerel seçime Kürtler dışında kalan grupların çok büyük bir kısmı tek başlarına girmişlerdir. Bu seçimde en büyük başarıyı Dava Partisi yakalamıştır. Bu başarı diğer Şii partilerin tepkisini çekmiş ve Dava Partisi'ne karşı kendi aralarında bir koalisyon oluşturmalarına neden olmuştur. 2005 seçiminde Büyük Şii İttifakı içinde küçük bir üye olarak yer alan Dava Partisi'nin 2009 yerel seçiminde yakaladığı çıkış büyük ölçüde Şiiler arasındaki güç dengesi nedeniyle elde etmiş olduğu başbakanlığı 4 yıl içinde iyi kullanması ve büyük bir güç elde etmesiydi. Ancak, Şiiler arasındaki bu güç mücadelesi 2010 yılındaki seçim üzerinde büyük bir etki yaptı. Seçime iki ayrı koalisyon halinde giren Şiilere karşı birleşen Sünni aşiretler ile milliyetçi Araplar büyük bir başarı yakaladılar.

Seçim sonuçlarına bakıldığında İyad Allavi'nin liderliğini yaptığı İrakîye Listesi'nin seçimde en çok oyu ve milletvekili çıkartarak birinci olduğu, onu Başbakan Nuri Maliki'nin Kanun Devleti Koalisyonu'nun (KDK) izlediği, önceki seçimin birincisi Birleşik İrak İttifakı'nın (Bİİ) halefi olan İrak Ulusal İttifakı'nın (İUİ) ise seçimi üçüncü tamamladığı görülmüştür. Son yapılan genel seçimin ikincisi olan Kürt Listesi ise bu seçimin sonucunda ancak dördüncü olabilmıştır.⁴³

43 Ayrıntılı seçim sonuçları için bkz. 7 Mart 2010 İrak Parlamento Seçim Sonuçlarının ve Yeni Siyasal Denklemin Değerlendirilmesi, ORSAM Rapor No 17, Nisan 2010. www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2010615_ORSAMrapor17.pdf

Tablo 1. Aralık 2005 Genel Seçim Sonuçları

<i>Partiler</i>	<i>Oy Sayısı</i>	<i>%</i>	<i>Sandalye</i>
Birleşik Irak İttifakı (İslamcı Şii Partiler Koalisyonu)	5,021,137	41.2	128
Kürt İttifakı	2,642,172	21.7	53
Irak Uzlaşma Cephesi (İslamcı Sünni Araplar)	1,840,216	15.1	44
Irak Ulusal Listesi (Eyad Allavi)	977,325	8.0	25
Irak Ulusal Uzlaşma Cephesi (Baasçı-Milliyetçi Sünni Araplar)	499,963	4.1	11
Kürt İslami Hareketi	157,688	1.3	5
Al-Risaliyun (Sadr'a bağlı Bağımsızlar)	145,028	1.2	2
Uzlaşma ve Kurtuluş Bloku (Cubhuri Aşiretinin Partisi)	129,847	1.1	3
Irak Türkmen Cephesi	87,993	0.7	1
Rafideyn Listesi (Asuri Hareketi)	47,263	0.4	1
Mithal El-Alusi Listesi	32,245	0.3	1
Yezidi Reform Hareketi	21,908	0.2	1
Toplam (Katılım Oranı 79.6 %)	12,396,631		275

Tablo 2. Mart 2010 Genel Seçim Sonuçları

	<i>Oy Oranları (%)</i>	<i>Toplam Oyu</i>	<i>Milletvekili Sayısı</i>
Irakiye	24,48	2.851.823	91
KDK	24,02	2.797.624	89
IUI	17,98	2.094.814	70
KİL	14,48	1.686.344	43
Goran	4,18	487.181	8
IB	2,70	314.823	4
Tavafuk	2,61	303.477	6
KİB	2,12	247.366	4
KİH	1,31	153.640	2
Diğer	9,76	11.649.185	

(Kısaltmalar: KDK/Kanun Devleti Koalisyonu; IUI/İrak Ulusal İttifakı, KİL/Kürdistan İttifakı Listesi, IB/İrak'ın Birliği, KİB/Kürdistan İslami Birliği, KİH/Kürdistan İslami Hareketi)

07 Mart 2010 Parlamento Seçimi Sonuçları ve Irak İç Siyasetinin Yeni Durumu

Yukarıdaki tablodaki verilerden de görüldüğü gibi Irak'ın işgalinden bu yana ilk kez 07 Mart 2010 seçiminde milliyetçiler ve laikler bu denli büyük bir seçim başarısı elde etmiş ve sistem içinde bu kadar önemli bir rol oynama imkanı bulmuştur. El Irakiye ve Dava Partisi gibi açıkça merkezîyetçiliği ve milliyetçiliği savunan partilerin ilk iki sırayı alması 2003-2007 yılları arasında ülke siyasetinin en önemli tartışması olan toprak bütünlüğün korunması konusunda halkın tepkisini açıkça yansıtmaktadır. Ayrıca, El Irakiye açıkça laikken Dava Partisi de diğer Şii partiler arasında görece olarak laik olan partidir. Aslında seçimden önce tüm listeler etnik-mezhepsel siyasetten uzak durduklarını, kendilerinin gerçek Iraklı olduklarını ve demokrasiye bağlı olduklarını ileri sürmelerine rağmen gerçekte aralarında görece olarak mezhepçilikten en uzak ve en merkezîyetçi partiler Irakiye ve KDK'ydı. Her ne kadar Dava Partisi'nin kimliği hala mezhepçiliğe daha yakın düşse de 2009'daki yerel seçimden sonra Maliki'nin kendisini dini sembollerden uzak tutmaya ve laik bir görüntü vermeye çalışması ile merkezî yönetimi güçlendirme çabaları onu diğer benzer kimlikteki partilere göre daha Iraklı hala getiriyordu. Buna ek olarak, Sadr Hareketi'nin de IUİ içinde en güçlü hareket olarak ortaya çıkmasıyla Irak'ta merkezîyetçiliği güçlendirme yanlılarının gün geçtikçe kuvvetlendikleri görülmektedir.

Bununla birlikte, her ne kadar partiler ve listeler etnik-mezhepsel siyasetten uzak dursa da hala Irak'ta siyaset, etnik-mezhepsel temelde algılanmakta ve yapılmaktadır. En milliyetçi-merkezîyetçi-Iraklı olduğunu iddia eden partiler bile bir etnik veya mezhepsel grubun temsilcisi olarak görülmektedir. KDK ve IUİ hala Şiiileri, Irakiye ve IUC Sünnileri, KİL ise Kürtleri temsil etmektedir. Sıradan bir Iraklı'nın kafasında başka türlü bir algılama yoktur. Bu durum seçim sonuçlarında da görülmektedir. Şii Arapların çoğunlukta olduğu yerlerde Irakiye, Sünni Arapların çoğunlukta olduğu yerlerde KDK veya IUİ varlık gösterememiştir. Yani Sünni Araplar, Sünni Araplara, Şiiiler Şiiilere, Kürtler Kürtlere, Türkmenler Türkmenlere oy vermektedir. Bu durum seçmen tercihlerinde hala etnik veya mezhepsel kimliklerin belirleyici olduğunu açıkça göstermektedir.

Sünni Arap-Milliyetçiler Koalisyonu Açısından 2010 Parlamento Seçiminin Değerlendirilmesi

Yukarıda da belirtildiği gibi 2005 yılında yapılan genel seçimleri boykot eden veya dağınık bir görüntü sergileyen “Sünniler” sistemin dışında kalmış ve silahlı mücadeleye yönelmişlerdi. Ancak yine de bu dönemde İyad Allavi bazı milliyetçi grupları ve ABD’nin desteğini arkasına alarak siyaset sahnesinde boy göstermeye çalışıyordu. Fakat bu gruplar Irak’tan Sünni Arap aşiretlerinin, eski rejim yandaşlarının ve milliyetçilerin gerçek temsilcisi olmaktan çok uzaktı. Bunun en önemli kanıtı ise Sünni Arapların ya da milliyetçilerin temsilcisi olduğunu iddia eden kişi ya da grupların direniş üzerinde etkin olamaması ve seçimlerde destek alamamasıydı.

Ocak 2005 genel seçimlerinden sonra, Ekim ayında yapılan referandumda dışlanmış gruplar, artık Irak siyasetinin içinde yer alacaklarının sinyallerini veriyorlardı. Ülke siyasetinde yükselen mezhepçiliğin de etkisiyle Sünni İslamcı bir parti etrafında toplanmaya başlayan orta Irak sakinlerinin önemli bir kısmı Irak Uzlaşma Cephesi’ni (IUC) kendilerine adres olarak seçmişlerdi. Aralık 2005’te yapılan seçime çoğunluğu IUC çerçevesinde katılan Sünni Araplar ve milliyetçiler önceki seçime göre çok daha yüksek bir katılım sergilemelerine rağmen Şiilerin bir arada hareket etmesi ve çok sayıda parti ve grup içinde dağılmaları nedeniyle başarısız olmuşlardı.

Ayrıca, özellikle Şiiler arasındaki mezhepçi akımların güçlenmesi Sünnilik çerçevesinde yeni siyasal oluşumların ortaya çıktığı sinyallerinin doğmasına neden olmuştu. Irak’ta yapılan ilk seçimi boykot eden, ikinci seçimden ise beklediğini bulamayan Sünni Arapların Şiiler ve Kürtler arasındaki ittifak tarafından dışlanması 2006 yılından itibaren ülkede müthiş bir şiddet dalgası yaşanmasına neden olmuştu. Aradan geçen süre zarfında özellikle Irak’ta şiddeti durdurmak isteyen ABD, Sünni Arapları sisteme yeniden entegre etmek için bir dizi çaba başlatmıştı. Bu çabanın en önemli unsuru El Kaideci gruplar ile aşiretler arasında bir ayrılık yaratmak, çoğu “eski direnişçi” olan Sünni Arap topluluklarını silah, para ve siyasi destekle sistemle barışık hale getirmektir. Bu çerçevede oluşturduğu Sahva ve Irak’ın Oğulları gibi örgütlenmeler sayesinde başta Anbar ve Selahattin’deki aşiretler ve Bağdat’taki birtakım yerel gruplar

olmak üzere çok sayıda Sünni Arap'ı sistem içinde yer almaya ikna ettiler.⁴⁴ Ancak, Sünni Araplar ile milliyetçi grupları ikna eden tek husus bu değildi. Özellikle Şii-Kürt ittifakının Irak devletinin imkânlarını kontrol etmesi ve "Sünniler" için hassas olan bazı konuları domine ederken buna karşı koyamamaları Sünni Arapların politika değişikliğine gitmesinde büyük rol oynadı. Bunun en önemli örneklerinden biri olarak Musul'daki durum gösterilebilir. Nüfusun büyük bir kısmını Arapların oluşturduğu Musul'da, 2005 Vilayet Meclisi Seçimleri Araplar tarafından boykot edildiğinden şehrin kontrolü çok uzun süre Kürtlerin ve onlarla ittifak eden grupların yönetiminde kalmıştı. Oysa geçen süre içinde Irak'ta ister hukuki ister *de facto* olsun kalıcı bir durum yaratmanın yolunun devlet iktidarını kontrol etmekten ya da onun bir parçası olmaktan geçtiğini hatırlayan Sünni Arapların Musul'da bir araya gelmesi 2009 yılında yapılan seçimde bu şehirde büyük bir üstünlük sağlamalarına neden olmuştu.

2009 Vilayet Meclisi Seçimlerinin ülkedeki siyasi gruplara verdiği temel dersi muhtemelen en iyi anlayanlar o zamana kadar büyük ölçüde dışlanan Sünni aşiretler, siyasetçiler ve milliyetçiler oldu. Irak halkının Sünni-Şii temelde mezhepçi veya dinci akımlara eğiliminin azalması hatta onlardan uzaklaşması, merkezietçi söylemlere verilen destek ve güvenliğin sağlanmasının önemsenmesi 2009 seçiminde en çok ön plana çıkan olguydu. Şiiler arasında Başbakan Maliki'yi ön plana çıkaran bu unsurlar aslında ülkenin orta ve kuzey kesimlerinde de geçerliydi. Nitekim milliyetçiler ve aşiretler bir önceki seçime göre büyük başarılar elde ederek bir önceki seçimi domine eden Irak Uzlaşma Cephesi'nin hakimiyetini kırmış, Musul ve Anbar'da daha çok oy almışlardı.

Aradan geçen bir sene içinde Uzlaşma Cephesi'nin önde gelen isimlerinden bazıları da buradan ayrılarak milliyetçi ve merkezietçi söylemi ön plana çıkan yeni koalisyon olan Irakiye'nin içine girmiştir. Aslında bu koalisyonun en önemli özelliklerinden biri Haşimi ve Isavi gibi bazı şahsiyetler dışarıda tutulacak olursa büyük ölçüde ülkeyi 2005'ten beri yöneten kitle tarafından uzaklaştırılmaya çalışılan grupları ya da siyasetçileri (buna başbakanlık yaptıktan sonra hem ABD hem Iraklılar tarafından baskı altına alınan Allavi de dahil edilebilir) bir araya getirmesidir. Bu nedenle, aşiretler ve Şii-Sünni milliyetçiler yanlarına daha pek çok grubu alarak geniş çaplı bir koalisyon oluşturmuşlardır.

44 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Iraq after the Surge I: The New Sunni Landscape, *International Crisis Group Report*, No. 74, 30 Nisan 2008.

lyad Allavi etrafında toplanan Irakiye Listesi'nin içinde farklı mezheplerden, siyasi görüşlerden ve toplumsal tabanlardan gruplar bir araya gelmiştir. Aslında Irakiye'nin seçim sonucundaki başarısı bazı açılardan şaşırtıcı olmuştur. Ancak, bu başarı çok da sürpriz değildir. Irakiye'yi oluşturan grupların çoğu 2009'da yapılan Vilayet Meclisi seçimlerine tek başına girmiştir. Çok sayıda partiye dağılan oylar o seçimde bir anlam ifade etmemiş olabilir. Fakat Sünni Araplar arasında etkin olan grup ve partilerin bir araya gelmesiyle oluşan Irakiye diğer listelere karşı büyük bir üstünlük sağlamıştır. Bir anlamda 2005 seçiminde ülkenin orta kısmında bulunan vilayetlerde Irak Uzlaşma Cephesi'nin yarattığı birleştiriciliğin ötesine geçen Irakiye daha geniş çaplı bir koalisyon olduğu için seçime girdiği bölgeleri domine etmiştir. Ayrıca, her bir vilayetin bir seçim bölgesi sayılması diğer partilerin bu vilayetlerde aldığı oyları işe yaramaz hale getirmiş ve Irakiye'ye milletvekili olarak dönmüştür. Bir yıl önce yapılan vilayet meclisi seçimlerinde iki vilayette birinci gelen Uzlaşma Cephesi bu seçimde Irakiye'nin karşısında büyük bir yenilgi almıştır. Ancak seçimin gösterdiği sonuçlar Irakiye'nin sadece Sünni Arapların çoğunlukta olduğu bir bölgeye sıkışmadığına işaret etmektedir.

Şii Araplar Açısından Seçim Sonuçları

İşgalin başlamasından bu yana Irak siyasetinin en önemli aktörü olan Şii Araplar farklı gruplardan oluşmaktadır. Bazıları milliyetçi ya da eski rejim yanlısı iken, bazılarının da aşiret kimlikleri ön plana çıkmaktadır. Ancak, Şii Araplar içinde Irak siyasetini domine edenler İslamcı Şii partiler olmuştur. Irak'taki Şii toplumunun gelenekselci yapısını kullanarak örgütlenen çeşitli Şii partiler işgalden sonra Irak siyasi arenasında boy göstermiştir. Bunlar arasında en önemlileri Irak İslami Dava Partisi, Irak İslami Yüksek Konseyi (İİYK), İslami Fazilet Partisi, İslami Dava Partisi Irak Kolu ve Sadr Hareketi'dir. Irak'ın en köklü partilerinden birisi olan Dava Partisi'nden ayrılanların oluşturduğu bazı küçük çaplı siyasi hareketler de bu partilerin yanı sıra önem kazanabilmektedir.

Özellikle işgal sonrası ilk yıllarda daha bütünleşmiş bir görüntü çizen Şii İslamcı partilerin 2005 yılından itibaren kendi aralarında ciddi sorunlar yaşamaya başladıkları görülmektedir. Aslında Dava Partisi'yle İİYK arasında sürgün günlerinden kalma soğuklukların hiçbir zaman tam olarak düzeldiği söylenemez.

Ancak, işgalin hemen ardından sahip olduğu örgütlü güç ve tecrübe sayesinde sahayı kontrol eden İYK, zaman içinde yolsuzluk, hizmetlerdeki aksaklık ve ülkeyi federal çerçevede bölen siyasi fikirleri nedeniyle güç kaybetmiştir. Buna karşılık daha çok entelektüel bir hareket olarak görünen iyi bir kadroya sahip ama tabanda gücü olmayan Dava Partisi iki dönem üst üste başbakan çıkararak güçlenmiştir. Dava Partisi'nin güçlenmesinin ardındaki nedenlerden birisi de Sadr Hareketi'nin tutumlarıdır. İYK'nin Şiiiler arasında en güçlü parti olduğu dönemlerde, bu grupla güç mücadelesi yaşayan Sadrcı Hareket yok olmamak için bir denge politikası izleyerek Dava'nın başbakan adayını desteklemiştir. Bu durum hem İbrahim Caferi hem de Nuri Maliki'nin başbakanlığa ulaşmasının arkasındaki en önemli nedenlerden birisidir.

2005'te Dava Hareketi'nin görel olarak zayıf olduğu söylenebilir. Bu bağlamda başbakanlığının ilk döneminde Maliki'nin zayıf bir konumda olduğunu hatırlamak gerekmektedir. Ancak, iktidara geldikten sonra İYK'nin içine düştüğü liderlik ve örgütsel sorunlar ile halkın gözünde bir dezavantaj haline dönüşen İran'la ilişkilerinden, Sadr'ın ise sistemle çatışmasından yararlanan Maliki gücünü büyük ölçüde artırmıştır. Özellikle 2008'den itibaren devlet kaynaklarını, sıradan vatandaşlara imkan sağlamak ve yerel liderlerle ilişkilerini geliştirmekle kullanan Maliki'nin önce Vilayet Meclisi Seçimlerinde ardında genel seçimlerde büyük bir başarı kazandığı görülmektedir.

Şii partiler seçime iki ayrı ve büyük liste halinde girmiştir. Bunlardan birincisi eski Başbakan Nuri El Maliki'nin liderliğini yaptığı Kanun Devleti Koalisyonu'dur (KDK). 2008'in başlarından itibaren Irak'ta güvenlik durumunun görel olarak iyileşmeye başlamasıyla birlikte kendisini Irak'ta merkezîyetçiliğe sahip çıkan, milliyetçi, laik ve güçlü bir lider olarak resmeden Maliki'nin temel vurgusu, diğer önde gelen Şii partilerin büyük bir kısmı Şii ittifakı içinde yer almasına rağmen kendisinin bu mezhepçi akıma kapılmadığı ve merkezîyetçilik, milliyetçilik ve laiklik temelinde yeni bir oluşum kurmaya çalıştığı olmuştur. Oluşumun diğer önde gelen gruplar içinden büyük ve Şii olmayan grupları kapsayamaması aslında bu koalisyonun tek bir partinin etrafına eklenmiş küçük partilerden oluşan bir listeye dönüşmesine yol açmıştır. Bazı bölgelerde yerel isimleri yanına toplasa da Başbakan Maliki'nin şahsında somutlaşan listenin ana unsuru güçlü lider kültürüdür. İttifakın kurulması sürecinde Maliki ile diğer partiler arasındaki temel uzlaşmazlık ideolojik ya da siyasi nedenlerden kay-

naklanmamıştır. Asıl sorun, seçime girme sırasında adayların belirlenmesi ve sandalye dağılımında Maliki'nin kendisine daha fazla yer istemesi ile başbakanlık pozisyonuna kimin sahip olacağı hususları olmuştur.

İkinci liste ise Irak Ulusal İttifakı'dır. 2005 yılında yapılan seçimlere birlik olarak giren Şii İslamcı hareketlerin partisi olan Birleşik Irak İttifakı'nın halefi olan IUİ; İİYK, Bedir Örgütü, Sadrcılar, Fazilet Partisi ve Ulusal Reform Akımı gibi önde gelen Şii partilerin yanı sıra çok sayıda irili ufaklı politik grubu, partiyi ve önemli isimleri içermektedir. Bu ittifakın 2005 yılındaki büyük Şii ittifakından en önemli farkı Dava Partisi ile ona yakın bazı grupları içermemesidir. IUİ her ne kadar mezhepçi bir görünüm vermemek için yanına bazı Sünni Arapları almış olsa da bu ittifakı oluşturan temel siyasi nosyonun Irak Şii'lerini bir araya getirerek ülkede Şiiilerin hâkim olduğu bir sistem yaratmak olduğu söylenebilir. Bu ittifakın en kilit partileri İİYK ile Sadr Hareketi'dir. İİYK, işgalden sonra Irak'ta devlet mekanizmasında önemli yerleri işgal etmiş ve güçlü örgütlenmesi sayesinde kilit bir yere sahip olmuştur. 1982 yılında İran'da kurulan örgüt özellikle Saddam Hüseyin'e karşı yürüttüğü silahlı mücadele nedeniyle Irak'ta etkinlik sağlamıştır. Sadr Hareketi ise kökleri geriye dayanan ama örgütlenmesi itibarıyla yeni bir harekettir. İslamcı Şii partiler arasında en tartışmalı yere sahip olan Sadrcılar diğer partiler veya hareketler tarafından engellenmeye çalışılsalar da karşılaştıkları her sorundan daha güçlenerek çıkabilmektedirler. Düşünsel kökleri ve ideolojik duruşları birbirinden büyük ölçüde farklı olan İİYK ile Sadr Hareketi'ni aynı ittifakın içinde buluşturan olgu Maliki'ye karşı olmaları, ancak Dava Partisi'yle tek başlarına mücadele edecek kadar güçlü olmamalarıdır. İİYK Ayetullah Bakr El Hekim'i izlerken Sadrcı hareketin temelinde Muhammet Bakr Sadr ve sonrasında Muhammet Sadık Sadr bulunmaktadır. İİYK'nin Ali Sistani'nin, Sadrcıların Kazim El Hairi'nin izinden gittiği görülmektedir. Öte yandan, Sadr hareketi Irak içindeki alt ve orta sınıfa dayanırken İİYK'nin kadrolarının çoğu İran'daki sürgün sırasında oluşturulmuştur. 2003'ten sonra ABD'yle veya Sünnilerle olduğu kadar hatta bazen daha da fazla birbirleriyle mücadele eden iki hareketin en sıcak çarpışması ise Mart 2008'de gerçekleşen ve Başbakan Maliki'nin Basra'da Sadrcılara karşı yürüttüğü operasyona Bedr örgütüne bağlı milislerin de katılması olmuştur. Tüm bunlara rağmen yukarıda belirtilen ana nedene ek olarak Sadrcı hareketin bu ittifakın içinde olmasının nedeni olarak üç olgu daha gösterilebilir. Birincisi, ittifakın oluşumunda her iki örgütü de yakından destekleyen İran'ın oynadığı

rol, ikincisi seçime tek başına girmenin yarar getirmeyeceğinin farkında olmaları, üçüncüsü de Maliki ve Sünni Araplara karşı bu iki hareketin birbirine ihtiyacı olmasıdır.

Seçim, Iraklı Şii Araplar açısından ele alındığında önceki seçimlerle kıyaslandığında bir başarısızlık tablosu olarak kabul edilebilir. Şiiler hem 2009 seçimine göre daha az oy almış hem de ayrı listeler olarak seçime girdiklerinden güçleri bölünmüştür. İşgalden sonra Şii Araplar Irak siyasetini kontrol etmesine rağmen siyasi güçlerini ülkenin tamamına yayamamışlardır. Tersine, devletin ekonomik kaynaklarını ve siyasi gücünü kullanmalarına rağmen sadece Şii bölgelerine hapsolmuşlardır. El Irakiye Şii Arapların çoğunlukta olduğu bölgelerde milletvekili çıkartırken Şii partiler Sünni Arapların çoğunlukta olduğu bölgelerde varlık gösterememiştir. Bu durum, belli bir kesime hapsoldüklerini ve Irak'ın genelini kapsayamadıklarını göstermektedir.

Özetle, Şii Arapların seçime ayrı listelerle girmeleri onları son 5 yılda bırakmadığı kadar güç bir durumda bırakmıştır. Seçimdeki birinciliği, işgalden beri yönetimden dışlamak istedikleri gruplara kaptırırken, kendi içlerinde daha çetin bir güç mücadelesine kapılmışlardır. Ancak, ayrıntıları hükümet senaryolarında ele alınacağı gibi hala Şii Arapların hükümet kurma şansı çok yüksektir. Yine de bu hükümet ne Maliki'nin ne Sadr'ın ne de El Hekim ailesinin seçimden önce görmek istediği hükümet ve güç paylaşım senaryolarını yansıtılabilecektir.

Seçim Sonuçlarının Kürtler Açısından Değerlendirilmesi

İşgalden sonra Bağdat'taki güç dengesi içinde yer almayı ve burada sağladıkları faydayı ve kaynağı kuzeydeki bölgesel yönetimin inşasında kendileri için en önemli araç olarak gören Kürtler, son seçime de bu düşünce temelinde yaklaşmıştır. Bağdat'ta bulunmak, hükümette yer almak veya kritik anlarda ön plana çıkmak Kürtler için sadece sembolik önem taşımamaktadır. Kürtler için Irak hükümetinde elde ettikleri konumlar hem işgalden sonra Irak'taki kazanımlarını korumak ve ilerletmek, hem de ABD ile ilişkilerini geliştirmek için kritiktir. Siyasi alanda elde ettikleri gücü dış destek ile taçlandıramadıkları sürece nihai amaçlarına veya güncel politik hedeflerine ulaşamayacaklarını tarihsel tecrübelerle kavrayan Iraklı Kürtler için Irak siyasetinde denge rolü

oynamak olmazsa olmazdır. Bu rol Kürtlere her şeyden önce ABD ile ilişkilerini hiç olmadığı kadar iyileştirme fırsatı getirmiştir. Tarihi eskilere dayanan bu iyi ilişkiler kurma çabası 1970'li yılların başında kısa bir süreliğine başarılı olmuş, ancak aynı on yılın ortalarından itibaren ABD'nin Kürtlere desteği azalmıştır. 1991 yılında "güvenli bölge"nin kurulmasından sonra gelişen ABD ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkiler, 2002 yılının ortalarından itibaren Kürtler açısından altın çağına girmiş ve uzunca bir süre devam etmiştir. İşgalin başından itibaren ABD'nin Irak'taki en iyi müttefiki olarak görülen Kürtler aşırı taleplerden (bağımsızlık) kaçındığı ve ABD'yi köşeye sıkıştırmadığı sürece bu konumunu sürdürmüştür. 2007 yılının başlarından itibaren bu ilişkide Kerkük ve merkezi hükümetle yaşanan sorunlar yüzünden bazı gerilemeler görülse bile hala ABD'nin Iraklı gruplar içinde en iyi ilişkiye sahip olduğu grubun Kürtler olduğu söylenebilir. Bu nedenle Iraklı Kürtler açısından seçimin sonucunda kilit rol oynamayı sürdürmek ABD nezdindeki önemlerini korumak anlamına gelmektedir.

Öte yandan Kürtlerin Bağdat'ta oynamak istedikleri rol sadece diğer devletlerle ilişkiler bağlamında ele alınmamalıdır. Kürtler açısından ele alındığında seçim süreci ve sonuçları, aynı zamanda Irak'ın geri kalanında kendisine karşı birleşmiş düşman güçlerin oluşmasını engellemek açısından da önemlidir. Merkezi hükümette Kürtlerin taleplerine karşı birleşmiş, işgal sonrası kazanımlarını siyasi yollarla ya da güç kullanarak geri çevirmeyi hedefleyen güçlü ve aşırı merkezîyetçi bir iktidarın oluşması Kürtlerin en önemli kaygılarından birisidir. Bu iktidar ister Sünni ister Şii olsun hangi siyasi grupların bir araya gelmesiyle oluşursa oluşsun Kürtler için çok büyük bir sorun teşkil edecektir. Bu nedenle seçimin önemini bilen Kürtler ülkedeki diğer gruplara göre seçime daha fazla ilgi göstermiştir.

Iraklı Kürtlerin nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu veya yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki yüksek katılıma rağmen ülke genelinde kazandığı milletvekili sayısının önceki seçimlere göre hem cari hem de nisbi olarak azaldığı söylenebilir. Irak'ta işgalden sonra ilk seçimin yapıldığı Ocak 2005'te Kürtler seçime iki ayrı listeye girmişti. Bu listelerden birincisi KDP ve KYB'nin başını çektiği Kürdistan Demokratik Vatansever İttifakı (KDVİ) diğeri ise liderliğini o dönemde Ali Abdülaziz'in yaptığı Kürdistan İslami Grubu'ydu (KİG). Ocak 2005 seçiminde KDVİ 2 milyon 175 bin 551 oy alarak 75 milletvekili çıkartırken,

KİG ise 60 bin 592 oyla iki sandalye kazanmıştı. Yani, Ocak 2005 seçiminde Irak genelinde Kürt partiler toplamda 2 milyon 236 bin 143 oy alarak 77 milletvekiline sahip olmuştu. Aynı yılın sonunda Aralık 2005'te yapılan ikinci genel seçimde ise KDVI 2 milyon 642 bin 172 oyla 53 milletvekili çıkartırken seçime ayrı bir listeyle giren KİB 157 bin 688 oyla beş milletvekiline sahip olmuştu. Böylece Kürtler Irak Parlamentosu'nda toplamda 58 sandalyeye ulaşmıştı. Ocak 2005 seçimine göre Aralık 2005 seçiminde yaklaşık 500.000 oy fazla alan KDP-KYB ittifakı seçim sonrası yapılan anlaşmalar ve bazı gelişmeler sonucunda görece olarak daha az milletvekilliği elde etmişti. Bununla birlikte Kürtler, seçimin galibi olan Şiilerin Birleşik Irak İttifakı'nın ancak 128 milletvekili çıkarması nedeniyle, hükümetin kurulmasında çok önemli bir rol oynamışlar ve önemli kazanımlar sağlamışlardı. Bu seçimde ise daha seçim başlamadan önce Kürt partilerin önceki seçimlere göre dezavantajlı olduğu görülmüyordu. Ülke genelinde nüfus artışına bağlı olarak vilayetlere tahsis edilen sandalye sayısı arttırılırken büyük tartışmalar yaşanmıştı. Parlamento'daki sandalye sayısı 275'ten 323'e yükselirken (yani 48 sandalye artarken) kuzeydeki IBKY'nın kontrol ettiği vilayetlerdeki artış sadece üçtü. Bu yeni denklemin Irak Parlamentosu'ndaki ağırlıklarını etkilemesi nedeniyle Mesut Barzani seçimleri boykot etmekle tehdit etmişti.⁴⁵ Seçim yasaının veto edilmesinden sonra yapılan küçük değişiklik de Kürtlerin yeni Parlamento içindeki kayıplarını çok fazla etkilemedi. Kuzeydeki üç vilayetin toplam sandalye sayısı 41'de kaldı. Buna, Kürtlerin milletvekili çıkartabileceği Musul, Kerkük ve Diyala vilayetlerinde geçen seçimlerde karşılaşmadığı yoğun yarış da eklenince önceki seçimlere göre daha az milletvekili sahip olacakları açıktı. Ayrıca önceki seçimlere en fazla iki ayrı listeyle giren Kürt grupların bu seçime dört ayrı listeyle girmesi Kürtlerin Irak Parlamentosu'nda hem nisbi hem de cari olarak daha az temsil edilmesine yol açtı. Kürt grupların yaptığı hesaplara göre kuzeydeki IBKY'nın dışındaki oylara bakıldığında Kürtlerin dört ayrı liste halinde seçime girmesinin KİL listesine Kerkük'te 2, Diyala ve Musul'da ise birer sandalyeye mal olduğu ileri sürülmektedir.⁴⁶

Sonuçta, 2005 seçiminde Birleşik Irak İttifakı'ndan sonra ülke genelinde ikinci olan Iraklı Kürtler, bu seçimde listeler arasındaki ittifak ilişkileri, seçim sis-

45 Ako Muhammed Kurds consider boycott of Iraqi election, *The Kurdish Globe*, 21 Kasım 2009, <http://www.kurdishglobe.net/displayArticle.jsp?id=C1AACCEB8F0269C33BDC5A309B35FCD0>

46 "Seçimlere 4 Liste İle Girmek Kürtlere Yaklaşık 160 Bin Oya Mal Oldu", *Dengê Azad*, 28 Mart 2010 <http://www.dengeazad.com/en/NewsDetailN.aspx?id=3401&LinkID=114>

teminin etkisi ve kendi aralarındaki bölünmüşlük nedeniyle ancak dördüncü sıraya yerleşebilmiştir. Toplamda 57 milletvekiline sahip olan dört Kürt listesinin arasında en büyüğü 43 (42 seçilen, bir ulusal bakiye olmak üzere) ile KİL olmuştur. Ayrıca azınlık kotasından seçilen milletvekillerinden üçünün de Kürt gruplara yakın olduğu söylenebilir. Seçimde diğer partilerin birbirlerine yakın oy alması ve seçimin sonucunda yeni hükümetin çok hassas dengeler ve çetin pazarlıklarla kurulacağını ortaya çıkması önceki seçimlerden daha az milletvekili almasına rağmen KİL'in önemini korumasına neden olmuştur.

Sonuç

Çalışmanın başında belirtildiği gibi Irak'ın iç dinamikleri ülkedeki siyasal yaşamın şekillenmesinde temel rol oynamaktadır. Etnik, dini ve ekonomik yapı işgalin de etkisiyle dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşüm süreci özellikle işgalden sonra Irak siyasal yaşamının etnik ve dini çizgilerle yeniden kurgulanmasına siyasal ittifakların ve gruplaşmaların bu çizgiler üzerinde şekillenmesine neden olmuştur. Ortadoğu'nun diğer ülkelerinde de farklı etnik ve dini grupların aynı coğrafyada yaşadığı bilinmektedir. Ancak Lübnan istisna olarak kabul edilirse başka hiçbir ülkede etnik ve dini kimliklerin bu kadar siyasallaştığı ve ülke yönetimini domine ettiği görülmemektedir. Çalışmada aktarılmaya çalışıldığı gibi bu farklılıklar Irak devletinin kurulmasının öncesinde de vardır. Devletin kurulmasıyla birlikte etnik ve dini farklılıklar tek bir merkezi otoritenin kontrolüne alınmaya ve Iraklılık kimliği içinde eritmeye çalışılmıştır. Ancak, bu gruplar tek bir kimlik altında birleşmektense farklılıklarını silahlı ya da yasal siyasi yollardan çözme yolunu tercih etmişlerdir. Bu durum ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra çok daha açık ve güçlü hale gelmiştir. İşgalin dönüştürücü etkisi, Irak'ı Sünni Araplar, Şii Araplar ve Kürtler olmak üzere siyasi yelpazelere bölmüştür. Bu durum yapılan seçimlerde açıkça görülmektedir. Merkezîyetçilik ya da milliyetçilik gibi söylemler çerçevesinde hareket eden Iraklılar dahi asıl olarak etnik, mezhepsel ya da aşiretsel eğilimlerine göre oy vermektedir. Gerek 2005 seçiminde gerekse 2010 seçiminde ülke genelinde ittifaklar her ne kadar öyle olduklarını reddeden bir söylem kullansalar da etnik ve dini çizgilere göre oluşmuştur. Bunlara oy atan seçmenler ise yine bu kimliklerine dayanarak oy vermişlerdir. Ancak, bu durum büyük ölçüde ülkenin tarihsel ve sosyal dokusunun bir mirasıdır. Bu nedenle, Irak iç politikasındaki değişimi sağlayan ve ülkenin kaderinin etkileyen asıl dinamiklerin iç dinamikler olduğu söylenebilir. Sürekli darbe, devrim ve savaflara muhatap olan Irak'ın dış faktörlerden etkilenmediği söylenemez. Ancak, ülkenin iç dinamiklerinin Irak'ın geleceği üzerinde temel belirleyici olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

- Al-Mehaidi, Kamil, Geographical Distribution of Iraqi Oil Fields And Its Relation with the New Constitution, *Reveune Watch Institute*, <http://www.iraqrevenuewatch.org/reports/052706.pdf>
- Baram, Amatzia, "Neotribalism in Iraq: Saddam Hussein's Tribal Policies 1991-96" *International Journal of Middle East Studies*, Sayı 29, 1997, ss. 1-31.
- Barkey, Henri ve Laipson, Ellen, "Iraqi Kurds and Iraq's Future," *Middle East Policy*, Cilt 12, Sayı 4, Kış 2005, ss. 66-76.
- Bengio, Ofra, "The Challenge to Territorial Integrity of Iraq," *Survival*, Cilt 37, Sayı 2, Yaz 1995, ss.74-94.
- Bill, Park, *Turkey's Policy Toward Northern Iraq: Problems and Perspectives*, Adelphi Paper, Sayı 374, 2005.
- CIA Factbook, Iraq 2009 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/print/iz.html>
- Cole, Juan, *Marsh Arab Rebellion: Grievance, Mafias and Militias in Iraq*, [www.indiana.edu/nelc/lectures/WadieJwaideh-JuanCole\(2005\).pdf](http://www.indiana.edu/nelc/lectures/WadieJwaideh-JuanCole(2005).pdf)
- *Full Text of Iraqi Constitution*, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/10/12/AR2005101201450.html>
- Galbraith, Peter W., "Kurdistan and a Federal Iraq: How the Kurds Created Facts on the Ground" *Carnegie Endowment for International Peace Arab Reform Bulletin*, Cilt 1, Sayı 5, Kasım 2003.
- _____, "Last Chance for Iraq," *The New York Review of Books*, 6 Ekim 2005, www.nybooks.com/articles/2005/oct/06/last-chance-for-iraq
- Gunter, Michael M., "The Bane of Kurdish Disunity," *ORIENT*, Cilt 42, Sayı 4, Aralık 2001, ss. 605-616.

- Hameed, Saif ve Smith, Doug, "Iraq Seeks Ban on Religious Imagery in Elections," *Los Angeles Times*, 4 Temmuz 2008
- Hassan, Hussein D., *Iraq: Tribal Structure, Social, and Political Activities*, CRS Report, 7 Nisan 2008.
- <http://linguistlist.org/forms/langs/get-language-by-country.cfm?country=120>
- *Iraq after the Surge I: The New Sunni Landscape*, International Crisis Group Report, No. 74, 30 Nisan 2008.
- *Iraq and the Kurds: The Brewing Battle over Kirkuk*, International Crisis Group Report, Sayı 56, 18 Temmuz 2006.
- *Iraq Energy Data, Statistics, Analysis*, www.eia.doe.gov/cabs/Iraq/Full.html
- "Iraq Oil Revenues 95% of State Income: Minister," AFP, 13 Temmuz 2010.
- Katzman, Kenneth ve Prados, Alfred, *The Kurds in Post Saddam Iraq*, Congressional Research Service, 7 Kasım 2007.
- Kumins, Lawrence, *Iraq Oil: Reserves, Production and Potential Revenues*, CRS Report, 13 Nisan 2005, www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21626.pdf
- Mart 2010 Irak Parlamento Seçim Sonuçlarının ve Yeni Siyasal Denklemin Değerlendirilmesi, ORSAM Rapor No 17, Nisan 2010. www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2010615_ORSAMrapor17.pdf
- *Measuring Stability and Security in Iraq*, US Department of Defense, Kasım 2009, www.defense.gov/pubs/pdfs/9010_Report_to_Congress_Nov_09.pdf
- Muhammed, Ako, "Kurds Consider Boycott of Iraqi Election," *The Kurdish Globe*, 21 Kasım 2009, <http://www.kurdishglobe.net/displayArticle.jsp?id=C1AACCEB8F0269C33BDC5A309B35FCD0>

- Nakash, Yitzhak, *The Shi's of Iraq*, Princeton, Princeton University Press, 1994.
 - Rahimi, Babak, "A Shiite Storm Looms on the Horizon: Sadr and SIIC Relations," *Jamestown Terrorism Monitor*, Cilt 5, Sayı 10, 24 Mayıs 2007, ss.1-4.
 - "Seçimlere 4 Liste İle Girmek Kürtlere Yaklaşık 160 Bin Oya Mal Oldu", *Dengê Azad*, 28 Mart 2010 <http://www.dengeazad.com/en/NewsDetailN.aspx?id=3401&LinkID=114>
 - *Stabilizing and Rebuilding Iraq Iraqi Revenues, Expenditures, and Surplus*, Report to Congressional Committees, Ağustos 2008, <http://www.gao.gov/new.items/d081031.pdf>
 - Taneja, Preti, *Assimilation, Exodus, Eradication: Iraq's Minority Communities since 2003* Minority Rights Group International, 2007
 - [www.indexmundi.com/iraq/gdp_per_capita_\(ppp\).html](http://www.indexmundi.com/iraq/gdp_per_capita_(ppp).html)
 - Yaphee, Judith, "Tribalism in Iraq, The Old and The New," *Middle East Policy*, Cilt 7, Sayı 3,2000, ss. 51-58.
-

